

কাফ্কা কথা

বাজীর বব্বা

শিল্পী : ডোগী হর্নাৰ

কাফ্কা কথা

কাফ্কা কথা

Blank

ৰাজীৱ বৰুৱা

কাফকা কথা

ISBN : 978-93-90589-49-4

প্রথম প্রকাশ : ডিচেম্বৰ ২০২০

মূল্য : ১৫০.০০ টকা

প্রকাশক

পূৰ্বায়ণ প্ৰকাশন

যশোৱন্ত পথ, পাণবজাৰ আদৰ্শ প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ সমীপত

পাণবজাৰ, গুৱাহাটী-১, অসম

Website : www.purbayonpublication.com

Email : purbayonindia21@gmail.com

+৯১ ৯৮৬৪৪ ২২১৫৭

© গ্ৰন্থস্বত্ব : ৰাজীৱ বৰুৱা

প্ৰচ্ছদ আৰু অন্তৰ্ভাগৰ ছবিৰ উৎস

ইণ্টাৰনেট

প্ৰচ্ছদ আৰু অন্তৰ্ভাগৰ অংগসজ্জা

কুশল দত্ত

উছৰ্গা

মুন্স হাতত

Kafka Katha

A book on Kafka by Rajeev Baruah and published by Purbayon Publication, Panbazar, Guwahati-1

First Edition : December 2020

Price ₹ : 150.00

ফেলিচ্ আৰু ফ্ৰাঞ্জ

“I carry the bars within me.”

"A book must be the axe for the frozen sea inside us."

"I need solitude for my writing; not 'like a hermit' - that wouldn't be enough - but like a dead man."

“Every thing you love is very likely to be lost, but in the end, love will return in a different way.”

– Franz Kafka

FRANZ KAFKA
DIE VERWANDLUNG

DER JÜNGSTE TAG • 22/25
KURT WOLFF VERLAG - LEIPZIG
1916

Kafka
The Metamorphosis

BigfaireBooksAndRecords.com

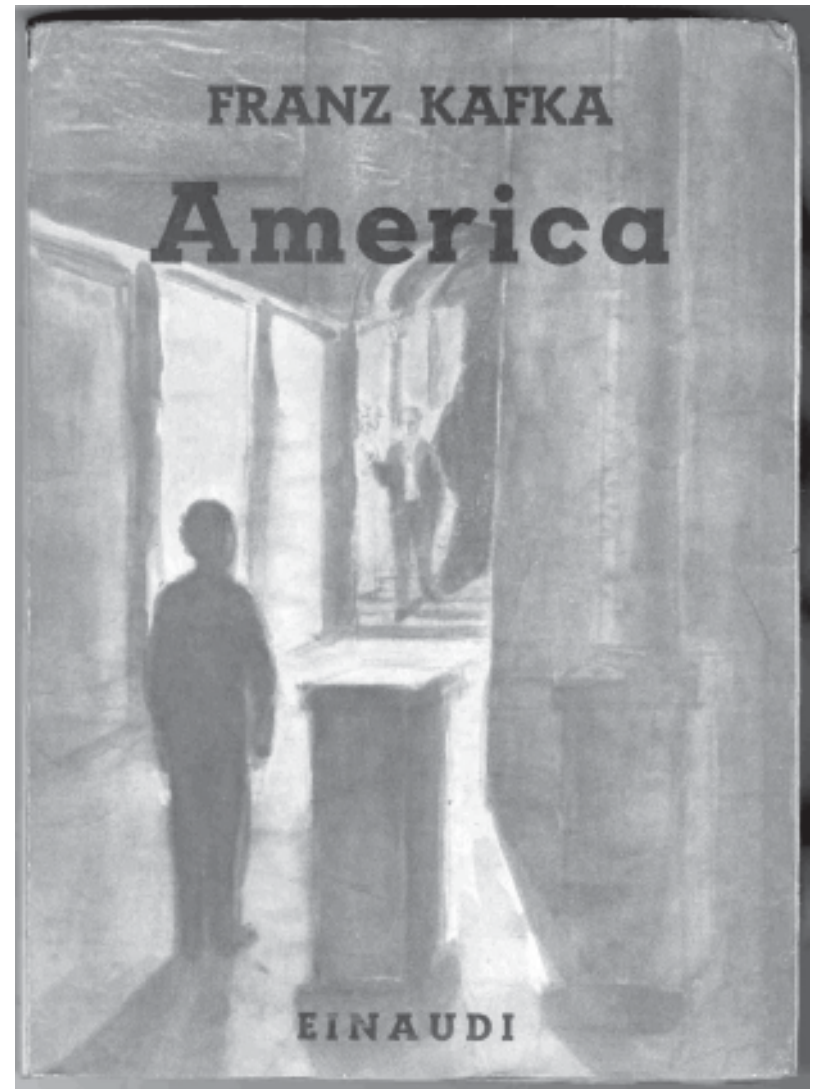
THE TRIAL

FRANZ KAFKA

FRANZ KAFKA

America

EINAUDI

Blank

আ গ ক থা

‘কাফ্কাৰ প্ৰেম, বাগ্‌দান, অকৃতনিশ্চয়তা আৰু ভীতি বিকাৰৰ তয়া-ময়া’— এই শিৰোনামেৰে জনপ্ৰিয় সামাজিক মাধ্যম ফে’চবুকত এলানি লেখা লিখিছিলোঁ। ইয়াৰ ঘাই কাৰণ ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কাৰ প্ৰতি থকা দুৰ্বাৰ আকৰ্ষণ। কাফ্কাৰ সৃষ্টিৰ সন্মোহনতে এদিন আমি প্ৰাগ্‌জ্যোতিষপুৰৰপৰা গৈ ওলাইছিলোঁ চেক্‌ৰিপাল্লিকৰ অদ্ভুত-সুন্দৰ ৰাজধানী প্ৰাগ্‌। আগ ৰাতি ইউৰো ৰে’লেৰে গ্ৰাগত পদাৰ্পণ কৰি পাছদিনা উপজি পুৱাতে চাৰি ঘণ্টা খোজ কাঢ়ি আমি কাফ্কাৰ জন্মস্থান বিচাৰি উলিয়াইছিলোঁ। তাকো হাতৰ মেপ চাই চাই! সেই অভিজ্ঞতাকে বীজ হিচাপে লৈ ভ্ৰমণ আৰু অধ্যয়ন দুয়োটা মাধ্যমৰ আশ্ৰয়ত এই লাহী কিতাপখনি পঢ়ুৱৈ সমাজলৈ নিবেদন কৰিলোঁ। আমাৰ জ্ঞান বিচাৰ মতে, কাফ্কা বিষয়ক কিতাপ অসমীয়াত প্ৰায় নোহোৱাৰ দৰেই। এই কিতাপখনে কাফ্কা বিষয়ক পাঠকীয় জিজ্ঞাসাক ভাকুট্‌কুটাই দিব বুলি আশা কৰিলোঁ। ফে’চবুকত ধাৰাবাহিকভাৱে প্ৰকাশ হৈ থাকোঁতেই সাম্প্ৰতিক অসমৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰকাশন সংস্থা ‘পূৰ্বায়ণ’-এ কিতাপ আকাৰ ইয়াক প্ৰকাশ কৰিবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰাত অৱশেষত এনেদৰে পঢ়ুৱৈ সমাজলৈ আগবঢ়াই দিয়া হ’ল। ‘পূৰ্বায়ণ’ৰ স্বত্বাধিকাৰী ডঃ অমৃৎ কুমাৰ উপাধ্যায় তথা প্ৰতিষ্ঠানৰ কৰ্মীবৃন্দলৈ আমাৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

ৰাজীৱ বৰুৱা
প্ৰত্যয় নিলয়, সাংবাদিক ক’ল’নী,
কাহিলিপাৰা, গুৱাহাটী-১৯
২০ ডিচেম্বৰ, ২০২০

Blank

কাফ্কাৰ প্ৰেম, বাগদান, অকৃতনিশ্চয়তা আৰু ভীতি বিকাৰৰ তয়া-ময়া - ১

প্ৰাগ্ মহানগৰীৰ ভাল্ট'ভা নদীৰ পাৰে পাৰে ঘূৰি চাৰ্লছ ব্ৰীজ পাৰ হৈ মই দুটি পথৰ সন্ধান কৰিছিলোঁ— কাপ্ৰ'ভা আৰু মেচেল'ভা। তেতিয়া আছিল কাহিলি পুৰা। দুজনমান প্ৰাতঃভ্ৰমণকাৰী আৰু চাৰ্লছ ব্ৰীজত ফটো তুলিবলৈ অহা এটা কোৰিয়ান (সম্ভৱতঃ) ন-দম্পতীৰ বাহিৰে তাত কোনো নাছিল। অ'— আৰু আছিল ৰাজহাঁহবোৰ, ভাল্ট'ভাত পাখি কটালি।

আমাৰ উদ্দেশ্য— ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কাৰ জন্মস্থান দৰ্শন।

ফ্রাঞ্জ কাফ্কাৰ প্ৰতি কিয় মোৰ অবাৰিত আকৰ্ষণ ?

আটাইতকৈ প্ৰভাৱশালী লেখক। আজিও। তাতোকৈও ডাঙৰ কথাটো হ'ল তেওঁ ঈৰ্ষণীয়ভাৱে মৌলিক। অৱশ্যে মৌলিক শব্দটোও মৌলিক নহয়। কাফ্কাৰ সৃষ্টি বিশ্বৰ প্ৰায়বোৰ বন্দিত লেখকৰ বাবে প্ৰেৰণা। উদাহৰণ দেখাৰ। তাৰে আটাইতকৈ স্মৰণীয় কথাষাৰ কৈছিল গ্ৰেব্ৰিয়েল গাৰ্চিয়া মাৰ্কেজে— “এনেকৈও যে লিখিব পাৰি সেয়া জনা হ'লে মোৰ লিখা কৰ্মৰ হাতেখড়ি বহুত আগতে হ'লহেঁতেন।”

পৰ্য্যটকৰ মানত প্ৰাহা বা প্ৰাগ বৰ্তমান বিশ্বৰ অতি মনোৰম মহানগৰ। প্ৰাহা মানে বাটচ'ৰা; কাফ্কাৰ "a dear little mother with claws." পিছলৈ তেওঁৰ বাবে পিঞ্জৰা আৰু আশ্ৰয়— দুয়োটাই আছিল।

ভালট'ভা নদীখন প্ৰাগৰ আছি যাং। মানে হৃদয়জল। এই নদীয়ে বহন কৰি আছে প্ৰাগৰ জুলীয়া ইতিবৃত্ত। কাফ্কাৰ জীৱনৰ জীয়া স্মৃতি। সৰহ দিনৰ কাৰণে প্ৰাগ এৰি নগ'ল তেওঁ। পঢ়িবলৈ, ফুৰিবলৈ আৰু অন্য কামত বাৰ্লিন, মিউনিখ, ইটালি, ৰেইমাৰ, পেৰিছ, হাংগেৰীলৈ যোৱাৰ বাহিৰে। ৰেলত উঠি পাঁচ ঘণ্টা বাট বেহাই বাৰ্লিনলৈ গৈছিল বহুবাৰ। কাৰণ তাত আছিল ফেলিচ্। প্ৰথম প্ৰেমিকা ফেলিচ্ বায়েৰ।

প্ৰেম খেমালি নহয়। 'Love is a matter of weight'। প্ৰেম নিবেদনত প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাৰ শৰীৰৰ ওজনৰ কথা আছে। প্ৰেমত শৰীৰ লাগিব। খৰ্বকায় শৰীৰ বাপুক লৈ তেওঁৰ দুঃচিন্তা আৰম্ভ হ'ল— প্ৰেম কৰিব পাৰিবনে তেওঁ ? কান্ধখন তেওঁৰ হালি পৰা; হাত আৰু বাহু দুটা আগটী। কি শোচনীয় চেহেৰা! আৰ্চি চাবলৈও তেওঁৰ ভয়!

প্ৰাগ মহানগৰীৰ এই এলেকাৰ নাম কাপ্ৰ'ভা। কি আনন্দ! তাতে বিচাৰি উলিয়ালোঁ কাফ্কাৰ জন্মস্থান। তিনি মহলীয়া ঘৰ এটাত আঁৰি থোৱা আছে কাফ্কাৰ আবক্ষ মূৰ্তি। তলৰ মহলাত বিদ্যমান এখন কেফেটিয়া। নাম কেফে কাফ্কা। তাৰ বাহিৰে কাফ্কাৰ অন্য স্মাৰক নাছিল (২০১৫ চনত) তাত। সন্মুখত জপাই থোৱা আছিল Patio umbrella বা কেফে ছাতিবোৰ। আজি এই দৃশ্য দেখা হ'লে কাফ্কাৰ পিতৃ হৰমান বৰ সুখী হ'লহেঁতেন! একমাত্ৰ পুত্ৰ সাহিত্যিক হোৱাতো বেপাৰী পিতৃৰ অপছন্দ আছিল। অৱশ্যে এই স্থানত কাফ্কা পৰিয়াল আছিল মাত্ৰ দহ মাহ। আবক্ষ মূৰ্তিটোৰ সৈতে ফটো এখন উঠাৰ হেঁপাহক ভেটা দিব নোৱাৰি ইফালে-সিফালে চালোঁ। নাই কোনো নাই। ছেল্ফি এখন তুলি চালোঁ। ভাল নহ'ল।

ছেল্ফি তোলাত মই একেবাৰে কেঁচা। এনেতে দেখিলোঁ জধলা বেশ-ভূষাৰে মানুহ এজন মোৰ ফালে আহি আছে। খোজৰ গতি থৰক-বৰক। মই ডব্বান' (Good Morning)-ৰ বাহিৰে চেক্ ভাষাৰ কোনো শব্দকে নাজানো। এতএব মই মানুহজনৰ হাতত ম'বাইলটো তুলি দি অংগী-ভংগীৰে ফটো তুলিবলৈ অনুৰোধ কৰি প'জ দিলোঁ। মানুহজনে ফটো তুলিলে ঠিকেই, কিন্তু ম'বাইলটো মোক ঘূৰাই দি পইচা বিচাৰিলে। ফোনটোৰ বাহিৰে তেতিয়া পকেটত এপইচাও নাছিল। প্ৰাতঃভ্ৰমণত টকা-পইচাৰ কি প্ৰয়োজন? কি কৰোঁ এতিয়া?

কি কৰোঁ? ছাৰ্টৰ জেপত কলমটো আছে। হাত পাতি থকা জখলা মানুহটোক তাকে দি দিওঁ নেকি? পিছ মুহূৰ্ততে ভাবিলোঁ— মোৰ কলমটো কিয় দিম? কাফ্কাৰ জন্মভূমিলৈ আহি প্ৰিয় কলমটো কিয় এৰি থৈ যাম? কা (এতিয়াৰপৰা মাজে মাজে চমুকৈ ‘কা’ বুলি লিখিম) একো কথা লুক-ঢাক নকৰা সৰল প্ৰকৃতিৰ, নিকা প্ৰাণৰ আছিল। কথা এটা মনত পৰিল— মেঞ্চ ব্ৰড আছিল কাৰ বুকুৰ বাঁহে। ব্ৰডে তেওঁৰ লেখক-বন্ধু অস্কাৰ ব্ৰমক কাৰ সৈতে পৰিচয় কৰাই দিলে। অস্কাৰ জন্মান্ত। কাই তেওঁক দৃষ্টিহীন বুলি ধৰিব পাৰিলে। কিন্তু তেওঁৰ আগত নীৰৱে মূৰ দোৱালে (bow)। এই পৰিচয় পৰ্ব সুঁৰি অস্কাৰে পিছত লিখিছিল— “মই যিহেতু দেখাই নাপাওঁ, গতিকে মোৰ আগত bow কৰা অর্থহীন।” কিন্তু কাই bow কৰাই নহয়, অস্কাৰৰ কপালৰ অসাঠন চুলিবোৰত লাহেকৈ আঙুলি বোলাই ঠিক কৰি দিলে। কথাটো মনত পৰাত মই পিছি থকা ছাৰ্ট আৰু হাফ পেণ্টটোৰ জেপবোৰ উদঙাই দেখুৱাই মানুহজনক আকাৰে-ইংগিতে বুজাই দিলোঁ যে মোৰ হাতত ফুটকড়ি এটাও নাই। তেওঁ অলপ পৰ মোলৈ চাই আকৌ থৰক-বৰককৈ নিজৰ বাট ল’লে।

কাপ্ৰ’ভা অঞ্চলৰপৰা মই মেপখন চাই লিটল স্কোৱেৰৰ ফালে আহিলোঁ। কাহঁতে উঠি আহি অ’ল্ড টাউন হলৰ কাষতে থিতাপি (মিনিট হাউছ) লৈছিলহি। এই ঘৰটোৰপৰাই কাই হনু ওলোৱা গালৰ, জোঙা নাকৰ গাঁঠনুদেহী চেক ৰাফ্ফনিজনৰ লগত জাৰ্মান স্কুললৈ গৈছিল। যাওঁতে ওৰে বাট তেওঁ দোকান-পোহাৰৰ ৰেলিঙত ধৰি, খুঁটাত ওলমি গৈছিল। ৰাফ্ফনিজনে মাষ্টৰক কৈ দিব বুলি

অকণি কাক ভয় খুৱাইছিল। এদিন তাক ravachol বুলি গালি পাৰিছিল।

কণমানি কাই ravachol মানেনো কি ঘৰলৈ গৈ যেতিয়া মাক-দেউতাকক সুধিলে, তেতিয়া দুয়ো তাচ খেলত ব্যস্ত আছিল। তাচ পাতৰপৰা চকু নুঘূৰোৱাকৈয়ে দেউতাকে উত্তৰ দিছিল— “মানে এটা অপৰাধী, এটা হত্যাকাৰী।” এই কথাই কাক এডাল কাঁইটৰ দৰে বিন্ধি থাকিল আমৃত্যু।

পিছৰ কালত কাই জানিলে যে ravachol সেই সময়ত ইউৰোপত চলন্তি এটা অৰাইচ মাত। তেওঁৰ প্ৰেমিকালৈ লিখিছিল— এই শব্দটোৱে তেওঁক অসম্ভৱ পীড়া দিয়ে। যেন পিন এটাৰ ভঙা টুকুৰা এটাৰ দৰে তেওঁৰ শৰীৰত প্ৰবাহিত হৈ আছে। মিনিট হাউছৰ তলৰ মহলাত এখন মনোহাৰী সামগ্ৰীৰ পাইকাৰী দোকান। মালিক কাৰ ‘বজ্ৰ কঠোৰ’ দেউতাক। হাৰমান কাফ্কা। তেওঁৰ পিতৃ আছিল প্ৰাগৰ ডাঙৰ মাংস বেপাৰী। দেউতাকৰ নিৰ্দেশতে কাই বাপেকৰ দোকানখনত বহিব লগা হৈছিল। প্ৰাগৰ সকলো নামী-দামী ফেশ্বন ডিজাইনাৰ তালৈ আহে। কাৰ মতে এই দোকানখন আছিল তেওঁৰ প্ৰথম পঢ়াশালি।

ভাল্ট’ভাৰ নিৰ্মল পানীত চৰি থকা মুক্ত বিহংগবোৰ চাই চাই মই আগলৈ গৈ আছোঁ। খোজৰ গতি ধীৰ। সাধাৰণতে মই খৰকৈ খোজ কাটোঁ। সিদিনা প্ৰাগৰ নয়নাভিৰাম প্ৰকৃতিৰ সৈতে যেন মই তাল মিলাইছিলোঁ। বাৰে বাৰে মেপ চাওঁ। ভাল্ট’ভাৰ পাৰত দেখিলোঁ এটা ৰাজহুৱা স্নানাগাৰ (civic bath)। ইয়াতেই হয়তো কিশোৰ কাই গা ধুবলৈ আহিছিল। প্ৰথমে দেউতাকৰ লগত। পিতা-পুত্ৰই একেলগে একেটা ঘৰতে গাৰ কাপোৰ খুলিছিল। দেউতাকৰ পেশীবহুল শৰীৰটো দেখি কাই গাৰ কাপোৰ খুলিবলৈ বৰ লাজ কৰিছিল।

“মোৰ যিহে শোচনীয় কায়া! মই অস্থি-চৰ্মসাৰ, দুৰ্বল-খৰ্বকায়া; আনহাতে আপুনি শক্তিশালী, ওখ-পাখ, স্কুলদেহী। গা-ধোৱা ঘৰত মই হতভাগা যেন এটা নমুনা, কেৱল আপোনাৰ আগতে নহয়, লোকচক্ষুৰ আগতো।” — কাই ‘Letter to His Father’ (১৯১৯)ত এইদৰে লিখিছিল। পিছে দেউতাকে এই চিঠি কোনোদিনে এবাৰলৈও পঢ়ি নাচালে।

প্ৰাগত য’ত এতিয়া হোটেল ইণ্টাৰকণ্টিনেন্টাল আছে তাত আগতে ব’টহাউছ আছিল। তাতে ডেকা কাই ঘৰৰপৰা ওলাই আহি নিজাকৈ থাকিবলৈ লৈছিল। ইতিমধ্যেই তেওঁ ইউৰোপৰ ঐতিহ্যপূৰ্ণ চাৰ্লছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা আইনৰ ডিগ্ৰী লৈছিল। কোনোমতে ইটালিয়ান বীমা কোম্পানী এটাত সৰু চাকৰি এটা যোগাৰ কৰিছিল। দৰমহা আঠ ক্ৰাউন। অফিচত দিনত আঠৰপৰা ন ঘণ্টা পৰ্য্যন্ত কাম। দুৰ্ঘটনাৰ কেছবোৰৰ বীমা কৰিব লাগে। দিনটো কাম কৰি কৰি অৱশ্যে হৈ ঘৰলৈ ওভতে। নিশা দুপৰলৈকে লিখা-মেলা কৰে।

ঠাইখন ভালকৈ ঘূৰি-পকি চালোঁ। কাৰ লেখক জীৱনত এই ঠাইডোখৰৰ মহত্ব অসীম। ইয়াতেই জন্ম লৈছিল সেই বৃহৎ কীটটো— গ্ৰেগৰ ছামুছ। ইয়াত থাকোঁতেই তেওঁ লগ পাইছিল তেওঁৰ প্ৰথম প্ৰেমিকা ফেলিচক। প্ৰেম-বিৰহ-অন্তঃযুদ্ধৰ কি ঘনঘটা!! ক’ত আছিল অন্তৰংগ বন্ধু মেঞ্চ ব্ৰডৰ ঘৰ? কিমান দূৰ? জানিবলৈ ব্যগ্ৰ হৈ উঠিলোঁ। আকৌ মেপখন মেলি ল’লোঁ। তাত আঁকি থোৱা আছে প্ৰাগ নামৰ এই ঘূৰ্ণিটো (vortex) আৰু ইতিহাসপ্ৰসিদ্ধ ঠাইবোৰ। কা আছিল বৰ ভাগ্যৱান। তেওঁ মেঞ্চ ব্ৰডৰ দৰে প্ৰশস্ত মনৰ হৃদয়ৱান লেখক-প্ৰকাশক বন্ধু পাইছিল। যি কাৰ প্ৰতিটো কথা আখৰে আখৰে পালন কৰিছিল। মাত্ৰ এটাৰ

বাহিৰে। কাৰ মৃত্যুৰ পিছত তেওঁৰ লেখাবোৰ পুৰি নেপেলালে। যাক হৰ্ছে লুই বৰ্হেছে ‘happy disobedience’ বুলি কৈছিল। মেপ চাই দেখিলোঁ মই য’ত থিয় হৈ আছোঁ, তাৰপৰা ব্ৰডৰ ঘৰলৈ বেছ দূৰ। অগত্যা মই চৌতেক পাৰ্কৰ ফালে খোজ পেলালোঁ, যি বাটত কাই খোজ কাঢ়ি ফুৰিছিল, পাৰ্কত গছৰ তলত ছাঁত বহি কিতাপ পঢ়িছিল। আবেলি আবেলি নিতান্তই অকলশৰে। ১৯১৬ চনৰ ১৬ অক্টোবৰত কাই ফেলিচলৈ লিখিছিল— “অকলে থকাৰ, অকলে খোজ কাঢ়ি ফুৰাৰ কি মজা?... অকলে আছিলোঁ। বহুদূৰ খোজ কাঢ়িছিলোঁ। মোটামুটি পাঁচ ঘণ্টা। অকলে থাকিও নাছিলোঁ অকলশৰীয়া এই নিৰ্জন উপত্যকাত, অৱশ্যে ইমানো নিৰ্জন নাছিল।”

ময়ো কাহিলি পুৰাৰেপৰা খোজকাঢ়ি আছোঁ। হোটেলৰ কোঠাত বিছনাতে এৰি থৈ আহিছোঁ মায়া-লোপা-মান্নাক। অকলে থাকিলে কিছুমান কাম কৰিবলৈ ভাল। মোৰ কি হ’ল জানো মই চৌতেক পাৰ্কলৈ নগৈ উভতি আহিলোঁ।

খোজৰ গতি দ্ৰুতৰপৰা দ্ৰুততৰ হ’ল। এয়া কি! মই উৰিছোঁ!! বতাহে মোক উৰুৱাই নিছে। এই পশ্চিমী বতাহজাকৰ কি অদ্ভুত সন্মোহন! শৰীৰ ক্লান্ত অৱসন্ন, কিন্তু মনত কি দুৰ্মদ উৎসাহ! বতাহে মোক এইটো কাৰ ঘৰৰ পদূলিত নমাই দিলে? সেয়া চোন ডাইৰেক্টৰ ব্ৰড। মেঞ্চৰ দেউতাক। তেওঁৰ মুখত এটা প্ৰশস্ত হাঁহি। প্ৰাগৰ অগ্ৰণী বেংক এটাৰ সঞ্চালক। সাহিত্যৰ বসৱেত্তা। সাহিত্যিক পুত্ৰক লৈ গৰ্ব কৰে। অন্তৰ্বাস পিন্ধা গ্যেটেৰ ফটোখনলৈকে সাহিত্যৰ খবৰ ৰাখে। যি কথা কাই পিতৃশাসিত নিজৰ ঘৰখনত কল্পনাও কৰিব নোৱাৰিছিল। মোক দেখি সঞ্চালক ব্ৰডে আথে-বেথে ভিতৰলৈ আদৰি নিলে। মই আচৰিত! লেখক বুলি তেওঁ মোক কেনেকৈ চিনি পালে? প্ৰাগ পূৰ্বৰ অষ্ট্ৰিয়াৰ ৰম্যভূমি। বন্দিত কবি ৰাইনা মাৰিয়া ৰিঙ্কেৰো জন্মস্থান প্ৰাগ। আইনষ্টাইনে ইয়াতে শিক্ষকতা কৰিছিল। মহান লেখক, কৃতিমান শিল্পীৰ কৰ্মভূমিত মোৰ দৰে নিঃকিনে এনে সাদৰ আদৰণি পাই ৰীতিমত আচৰিত। ডাইৰেক্টৰ ব্ৰডক মই bow কৰি অনুচ্চকণ্ঠে মেঞ্চৰ কথা সুধিলোঁ— যেন তেওঁ মোৰ ভাল বন্ধু! মেঞ্চ ঘৰত নাই। আচল খবৰটো হ’ল কাৰ লগত মেঞ্চ ফুৰিবলৈ গৈছে। জাৰ্মানীলৈ। ৱেমাৰ (Weimer)ত থকা গ্যেটে হাউছ চাবলৈ যাব।

ৰেমাৰৰ দুয়ো বন্ধু প্ৰাগলৈ ঘূৰি অহাৰ দিন-দিয়েক পিছত। ১৩ আগষ্ট, ১৯১৭। সন্ধিয়া সময়। কাফ্কা সদায় অহাৰ দৰে সিদিনাও মেক্স ব্ৰডৰ ঘৰলৈ সোমাই আহিল। হাতত তেওঁৰ গল্পৰ পাণ্ডুলিপি এটা আৰু তেওঁলোকৰ ৰেমাৰ ভ্ৰমণৰ ফটোৰ টোপোলা এটা। তেওঁৰ পকেটত *পেলাষ্টিনা* আলোচনীৰ শেহতীয়া সংখ্যাটো। পাণ্ডুলিপিটো গল্পৰ। কাফ্কাৰ প্ৰথম গল্প সংকলন ওলাব। নাম *মেডিটেচন*। মেক্সৰ সৈতে লগ লাগি গল্পবোৰ আজিয়েই চয়ন কৰিব লাগে আৰু কাইলৈ পুৰাই প্ৰকাশকলৈ পঠাব। ৰেমাৰতে প্ৰকাশকজনক দুয়ো লগ কৰি কথা দি আহিছে। অতএব, কাফ্কা কিছু উত্তজিত। আৰু কোনকেইটা গল্প বাছিব ঠিক কৰিব নোৱাৰি অলপ অস্থিৰ। তেওঁৰ কোঠাত সোমাই কাফ্কাই তাত ছোৱালী এজনী বহি থকা দেখিলে। ভাবিলে তেওঁলোকৰ ঘৰৰে ছোৱালী চাগৈ। গতিকে তাই কোন জানিবলৈ অকণো আগ্ৰহ নকৰি মেক্সৰ লগত নিজৰ কামৰ কথা পাতিলে। গল্পবোৰৰ চূড়ান্ত বাছনি কৰিবলৈ ল'লে দুয়ো। প্ৰথম কিতাপ। ছোৱালীজনীয়ে তেওঁলোকৰ কামবোৰ চাই আছিল। কাফ্কাই পিছদিনা নিজৰ ডায়েৰীত লিখিছিল—

“কালি আমি যেতিয়া পৃষ্ঠাবোৰ ঠিক-ঠাক কৰি আছিলোঁ; তেতিয়াহে মই বহি লৈ প্ৰথমবাৰৰ বাবে ছোৱালীজনীলৈ ভালকৈ মন কৰিলোঁ।”

প্ৰথম দেখা মধু বেলা

কাফ্কাই ব্ৰডৰ ঘৰখন ভাল পাইছিল। তেওঁৰ নিজৰ ঘৰখনৰ দৰে এই ঘৰত

সাহিত্য নিষিদ্ধ বস্তু নহয়। মেক্সৰ মাক-দেউতাকেও সাহিত্য আলোচনাত ভাগ লয়। মেক্সৰ লেখা-মেলাক লৈ গৰ্ব কৰে। মেক্সৰ লেখক বন্ধুবোৰক ভাল পায়। কাফ্কায়ো ব্ৰডৰ পৰিয়ালত বহুত ৰাতিলৈকে থাকে। কেতিয়াবা তেওঁলোক বিছনালৈ নোযোৱালৈকে। সিদিনা তাত চিনাকি ছোৱালীজনীক দেখি কাফ্কাই কিতাপখনৰ চিন্তাত আছিল যদিও সহজভাৱেই ল'লে। তেওঁ বহা টেবুলখনৰ সিমূৰে তাই বহিছিল। দেখাত সহজ-সৰল। স্বাস্থ্যৱতী। কাফ্কাই গল্প সংকলনৰ কামটো হোৱাৰ পিছত ফটোবোৰ উলিয়ালে। তেওঁলোক ফটো চোৱাত লাগিল। ছোৱালীজনীয়ে ফটোবোৰ দেখি চাবলৈ আগ্ৰহ কৰাত কাফ্কাই এখন এখনকৈ সেইবোৰ তাইকো দেখুৱাই থাকিল।

এই ছোৱালীজনীৰে নাম ফেলিচ্। বাৰ্লিনত থাকে। দেউতাকৰ সৈতে বিচ্ছেদ ঘটাত মাকক সহায় কৰাৰ বাবে তাই আধাতে স্কুল এৰি সৰু চাকৰি এটাত সোমাইছিল। গ্ৰামোফোন ৰেকৰ্ড কোম্পানীৰ ষ্টেন'গ্ৰাফাৰ। দেউতাক ইন্সুৰেঞ্চ কোম্পানী এটাৰ এজেণ্ট আছিল। তাই পৰিপক্ক সংসাৰ জ্ঞান থকা আত্মবিশ্বাসী ছোৱালী। আজৰি সময় পালেই তাই সামাজিক কাম-কাজ কৰিছিল।

ফেলিচৰ চাৰিগৰাকী বাই-ভনী। ডাঙৰ বায়েকক বুড়াপেপ্টলৈ বিয়া দিছে। তাই সিদিনা বাৰ্লিনৰপৰা প্ৰাগলৈ আহি ৰাতিটো হোটেলত থাকি পিছদিনা পুৱাৰ ৰেলত বুড়াপেপ্টলৈ যাব। এটা নিমন্ত্ৰণ ৰক্ষা কৰিব। হোটেলত লাগেজ-পত্ৰ থৈ তাই দূৰ সম্পৰ্কীয় ব্ৰডৰ পৰিয়াললৈ গৈছিল। তাতে তাই প্ৰথম কাফ্কাৰ কথা পালে। কাফ্কাৰপৰা ফটোবোৰ লৈ তাই বৰ মনোযোগেৰে এখন এখনকৈ চাই গ'ল। ফটোত তাই ইমানেই মগ্ন হৈ পৰিল যে তাই সন্মুখত সজাই থোৱা খোৱা বস্তুৰ কথা সমূলি পাহৰি গ'ল। মেক্সে তাইক খাবলৈ মনত পেলাই দিয়াত ক'লে—
সঘনে খাই থকাটো তাইৰ একেবাৰে অপছন্দ। খোৱাৰ প্ৰতি তাইৰ অনীহাৰ কথাটো কাফ্কাৰ মনত লাগিল। (নিজৰ অভিজ্ঞতাৰপৰা কওঁ— প্ৰথম প্ৰথম প্ৰেমত পৰোঁতে প্ৰণয় প্ৰাৰ্থীৰ লগত নিজৰ মিল বিচাৰি ফুৰিছিলোঁ। কিবা মিল পালেই কি আনন্দ!) *পেলাষ্টিনা* আলোচনীখনৰ প্ৰসংগ ওলালত তেওঁলোকে পেলেষ্টাইন ভ্ৰমণৰ আঁচনি কৰিলে। আৰু সেই যাত্ৰাৰ সহযাত্ৰী হ'ব বুলি একাষাৰে কোৱাই নহয়, ফেলিচে তালৈ অংগীকাৰো কৰিলে। কেনেকৈ এইদৰে তৎক্ষণাত সিদ্ধান্ত ল'ব পাৰে? যাবলৈ এবছৰ আছেই। কেনেকৈ মানুহক কথা দিব পাৰে হঠাৎ!

তেওঁ নোৱাৰে কিয় ? কিয় তেওঁ কৰিম বুলি ভবা কামক লৈ সন্দেহ ওপজে ?? কাফ্কাই ভাবিলে আৰু ছোৱালীজনীৰ প্ৰতি কিবা এটা আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰিলে। আৰু তাই যেতিয়া কোৱা শুনিলে যে তাই কপি কৰি ভাল পায় আৰু কিবা কপি কৰিবলৈ আছে নেকি বুলি মেক্সক সোধাত কাফ্কাই আনন্দতে টেবুলত কাৰাঘাত কৰি উঠিল।

তাৰ পিছত ব্ৰড পৰিয়ালে তেওঁলোকক নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। music room-লৈ। আলো-আন্ধাৰ কোঠা এটালৈ।

তেওঁলোকে আৰু অন্তৰংগ হোৱাৰ সুযোগ পালেনে ?

কাফ্কাৰ মাতৃ-পিতৃ জুলী আৰু হাব্‌মান কাফ্কা

মিউজিক ৰুমত কাফ্কাই গম পালে ফেলিচ্ নামৰ এই ওখ-পাখ ছোৱালীজনীৰ ভৰিত জোতা নাই। বৰষুণত ভিজা কাৰণে তাই জোতাযোৰ খুলি থৈছে। মেক্সৰ মাকৰ চেণ্ডেল এযোৰ পিন্ধি আছে। তাইৰ ওখ হীলৰ চেণ্ডেল পিন্ধাৰ অভ্যাস। কাজেই তাই সহজ হ'ব পৰা নাই। এই কথাৰে তাই কাফ্কাৰ অনুচ্চ স্বৰে কৈ যেন আৰু এখোজ আগবঢ়াই দিলে। ব্ৰডৰ ঘৰত চিনাকি কৰি দিওঁতে কৰমৰ্দন কৰিবলৈ আগবাঢ়ি যোৱা কাফ্কাৰ হাতখনৰ প্ৰতি সেমেকা সঁহাৰি জনোৱা ছোৱালীজনীৰ এতিয়া মন কুমলি আহিল। লেখক জীৱনৰ প্ৰথম কিতাপ *মেডিটেশ্বন*ৰ গল্পবোৰ বন্ধুৰ সৈতে বহি আলচ কৰি নিৰ্বাচন কৰিবলৈ আহি কাফ্কায়ো প্ৰথমে তাইক দেখি ৰীতিমত বিৰক্ত হৈছিল। মিউজিক ৰুমত প্ৰথমে আকৌ তেওঁৰ কিতাপখনৰ কথা আলোচনা হ'ল। পাণ্ডুলিপিটো পিছদিনা কেনেকৈ প্ৰকাশলৈ পঠাব, সকলোৱে বিভিন্ন পৰামৰ্শ দিলে।

তাৰ পিছত বাৰ্জি উঠিল পিয়ানো...। আকৌ চলিল সাহিত্য চৰ্চা। প্ৰথমে ঠাই পালে মেক্সৰ উপন্যাস *আৰ্নল্ড বীয়েৰ*-এ। ফেলিচে উপন্যাসখনৰ বিষয়ে কিবা এটা ক'লে। তাৰ পিছত মেক্সৰ দেউতাক ডাইৰেক্টৰ ব্ৰডে সচিত্ৰ কিতাপ এখন দাঙি আনি ক'লে যে তেওঁ অন্তৰ্বাস পিন্ধি থকা গ্যেটেৰ ফটো এখন দেখুৱাব। ফেলিচে তৎমুহূৰ্ততে উত্তৰ দিলে— অন্তৰ্বাস পিন্ধি থাকিলেও গ্যেটে আজিও বজা। এই উত্তৰটোৰ বাহিৰে কাফ্কাই সেই ৰাতি ফেলিচৰ প্ৰতিটো কথাই ভাল পাইছিল।

বিশেষকৈ ভাল পালে পেলেষ্টাইন ভ্ৰমণৰ প্ৰস্তাৱটো। তাৰ বাবে ফেলিচে

তেওঁৰ সৈতে কৰিলে কৰমৰ্দন। কি শুভ ক্ষণত তেওঁ কঢ়িয়াই নিছিল পেলেষ্টাইন নামৰ মেগাজিনখন! এই মেগাজিনখনেই পেলেষ্টাইন ভ্ৰমণৰ আলোচনা সূচনাৰ কাৰণ।

মেক্সহঁতৰ ঘৰৰপৰা ফেলিচক হোটেললৈকে থ'বলৈ কাফ্কা আহিছিল। লগত ডাইৰেক্টৰ ব্ৰড। বাটত ব্ৰডেহে বেছিকৈ কথা কৈছিল। ফেলিচে কাফ্কাৰ প্ৰাণৰ কোন ঠাইত থাকা বুলি সুধিলত কাফ্কাই দিছিল তেওঁৰ সম্পূৰ্ণ ঠিকনা যাতে তেওঁলোকে পেলেষ্টাইন ভ্ৰমণ সন্দৰ্ভত যোগাযোগ বক্ষা কৰিব পাৰে!!

বাটত কাফ্কাই আৰু এটা কথা গম পালে— ফেলিচৰ লাগেজ-পত্ৰবোৰ বান্ধিবলৈ আছে। অথচ উপজি পুৱাই তাইৰ ট্ৰেইন। হোটেলৰ কোঠাত সোমাই তাই লগে লগে শুবলৈ নাযায়। বিছনাত বহি কিতাপ পঢ়িব। যোৱা নিশাও তাই চাৰি বজালৈকে কিতাপ পঢ়িছে। ট্ৰেইনত পঢ়িবলৈও তাই কিতাপ কঢ়িয়াই আনিছে। ফেলিচৰ এই কথাবোৰৰ মাজত প্ৰায়েই শেষ ৰাতিলৈকে লিখা-মেলা কৰা কাই যেন নিজকে বিচাৰি পালে।

মই কিমান সময় গছৰ ছাঁত বহি কিতাপ পঢ়ি ভাল পোৱা কাফ্কাৰ প্ৰিয় শ্বটেক পাৰ্কত ঘূৰি আছিলোঁ ক'ব নোৱাৰিম। কিবা এটা সন্মোহনে যেন মোক টানি লৈ ফুৰিছিল। যেন কাফ্কাৰ বহস্যময় ঘূৰ্ণিত (vortex) প্ৰৱেশৰ আখৰা কৰিছিলোঁ, যিদৰে কাফ্কাই প্ৰেমৰ অনুশীলন কৰিছিল ৰেমাৰ ভ্ৰমণ কালত। ১৯১২ চনৰ জুলাই-আগষ্ট মাহত। হয়, গ্যেটে হাউছত। মেক্সৰ সৈতে পৰ্যটক হিচাপে কাফ্কা ৰেমাৰলৈ গৈ গ্যেটে, শ্বিলাৰ হাউছ, মিউজিয়াম আদি চাইছিলোঁগৈ। এদিন কি হ'ল। গ্যেটে হাউছলৈ অকলে ওলাই গৈছিল। হঠাৎ তেওঁৰ চকুত পৰিল এজনী ৰূপহী কিশোৰী। সুযোগ চাই তেওঁ তাইৰ সৈতে চিনাকি হ'ল। তাই গ্যেটে হাউছৰ তত্ত্বাৱধায়কৰ ছোৱালী। কাফ্কাই তাইৰ মাক-দেউতাৰ সৈতে পৰিচয় হ'ল। একেলগে গ্যেটে হাউছৰ তোৰণৰ ওচৰত থিয় হৈ ফটোও তুলিলে। ইঠাই-সিঠাইত সঘনে তাইক লগ কৰিলে। পিছে তাইৰ কিশোৰ সংগীবোৰ দেখি তেওঁ অশান্তিত ভুগিলে। কিশোৰীক তেওঁ একান্তভাৱে লগ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দিলে যদিও তাই তাক প্ৰত্যাখান কৰিলে। ছাত্ৰ বন্ধুৰ প্ৰতিহে তাই আকৃষ্ট। তাৰ পিছতে কাফ্কা জাংবনলৈ যায়। তাৰপৰা প'ষ্টকাৰ্ডত সুন্দৰী কিশোৰীলৈ চিঠি লিখে। কিশোৰীয়েও চিঠিৰে তেওঁক সঁহাৰি জনালে। এই কথা জনাই কাফ্কাই বন্ধু

মেক্সলৈ লিখিছিল— “মই তাইক অসম্ভৱ নকৰিলেও তাইৰ মানত মই অতি বিৰক্তিকৰ। কিন্তু মই তাইলৈ লিখাৰ দৰে তায়ো মোলৈ লিখিছিল কিয়? এইদৰে লেখা-মেলাৰ জৰিয়তে এজনী ছোৱালীক মোহিত কৰি ৰাখিব পাৰি নেকি?”

এই ঘটনাই কাফ্কাৰ মনত এই প্ৰত্যয় জন্মালে যে তেওঁৰ বাবে প্ৰেম সম্ভৱ!

কাফ্কা অংকিত এটা ড্ৰয়িং

প্রেমত সদায় (?) প্রথম খোজটো দিয়ে ল'ৰাই। আমাৰ দিনত দিছিলোঁ (আজিও মনে-গঢ়ে মিলিলে ময়েই আৰম্ভ কৰোঁ যেন লাগে)। এতিয়াও দিয়ে বোধহয়। কোকিল, ৰুবুহঁতেহে ভালকৈ জানিব। কাফ্কাই ফেলিচলৈ প্ৰথমে লিখিছিল—

(লেটাৰ হেড : কাফ্কাই কাম কৰা বীমা কোম্পানী)

প্ৰাগ্, ২০ ছেপ্টেম্বৰ, ১৯১২

মোৰ মৰমৰ ফেলিচ্ বায়েৰ,

মোৰ কথা হয়তো আপোনাৰ ক্ষীণকৈও মনত নাই। আকৌ মোৰ চিনাকি দিছোঁ— মোৰ নাম ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কা। ময়েই সেইজন যি আপোনাক সিদিনা সন্ধিয়া প্ৰাগত ডাইৰেক্টৰ ব্ৰডৰ ঘৰত লগ পাই অভিবাদন জনাইছিল, টেবুলৰ সিপাৰে বহি থালিয়া ভ্ৰমণ (গ্যেটে হাউছ ভ্ৰমণ)ৰ ফটোবোৰ দেখুৱাইছিল এখন এখনকৈ। ... আৰু অহা বছৰ পেলেষ্টাইন ভ্ৰমণত মোৰ সহযাত্ৰী হ'ব বুলি কোৱাত যাৰ হাতত মই ধৰিছিলোঁ।

আপুনি যদি এতিয়াও সেই ভ্ৰমণলৈ আগ্ৰহী (সিদিনাখন আপুনি কৈছিল আপুনি চঞ্চল নহয়, ময়ো আপোনাৰ কথাত তাৰ চিন পোৱা নাছিলোঁ) তেন্তে সেই বিষয়ে শীঘ্ৰে কথা পতাৰ এতিয়া উপযুক্ত সময়েই নহয়, অতীৰ প্ৰয়োজনো। আমি আমাৰ ভ্ৰমণত এক মিনিটো অপচয় কৰিব নোৱাৰোঁ, বিশেষকৈ আমি লোৱা পেলেষ্টাইন ভ্ৰমণসূচী এনেয়ে তেনেই চুটি। এইবাবে আমি খৰচি মাৰি আলোচনা কৰি আটাইৰে সন্মতি লৈ নিজকে সাজু কৰিব লাগিব।

এটা কথা মই স্বীকাৰ কৰোঁ যে শুনিবলৈ ভাল নালাগিব পাৰে, মই এটা মেজাজী পত্ৰ লেখক, তদুপৰি টাইপ ৰাইটাৰ নেথাকিলে হ'লেই আৰু; শব্দৰ লগত মোৰ মুডৰ বাহি নহে, আঙুলিকেটাইহে এই কাম কৰি যায়। আনহাতে, মই চিঠিৰ প্ৰত্যুত্তৰ পাম বুলি কেতিয়াও আশা নকৰোঁ। (লেখকৰ টোকা : পিছত ফেলিচৰ চিঠিৰ উত্তৰৰ বাবে কাফ্কাৰ কি উদগ্ৰ, কি ব্যাকুল প্ৰতীক্ষা পিছৰ চিঠিবোৰ নপঢ়িলে কল্পনাও কৰিব নোৱাৰি।) চিঠিৰ উত্তৰ পাম পাম বুলি দিনৰ পাছত দিন বাৰে বাৰে আশা কৰি থাকি নাপালেও মই হতাশ নহওঁ। (লেখকৰ টোকা : পেলেষ্টাইন যাত্ৰাৰ প্ৰস্তুতি যেন কাফ্কাৰ প্ৰেম প্ৰণয়ৰ প্ৰস্তুতি। মন কৰক, কাফ্কাই কি যাদুকৰী ভাব-ভাষাৰে প্ৰথম প্ৰেম-পত্ৰখন লিখিছিল। এনে চিঠিৰ উত্তৰ নিদিয়াকৈ কোনোবা থাকিব পাৰেনে? প্ৰেমত পৰিব খোজাসকলৰ বাবে আদৰ্শ চিঠি হ'ব পাৰে এইখন। ফেলিচে এই চিঠিৰ উত্তৰ দিলে। কিন্তু ইমান পলমকৈ কিয়? প্ৰাগৰপৰা বাৰ্লিনলৈ মাত্ৰ ছয়ঘণ্টাৰ বাট হে! কি হ'ল ফেলিচৰ?) শেষত যেতিয়া চিঠিৰ উত্তৰ আহি পৰে মই সচকিত হৈ উঠিবলৈ ভাল পাওঁ।

মই ভাবিছোঁ, মই হয়তো নিজকে বাস্তৱতকৈ বহুত বেছি কঠিন কৰি দেখুৱাইছোঁ। মই যদি এই ভুল কৰিছোঁ তেন্তে ই মোৰ উপকাৰ সাধিব। এই কাৰণেই মই ছয়ঘণ্টা অফিচ কৰি এই চিঠিখন লিখিছোঁ এই টাইপ ৰাইটাৰটোত, য'ত মই অভ্যস্ত নহয়।

আৰু যিকি নহওক (এই টাইপ ৰাইটাৰ ব্যৱহাৰ কৰাৰ একমাত্ৰ অসুবিধাটো হ'ল ইয়াত ভাবৰ আঁত হেৰাই যায়) যদি কিবা সন্দেহ-সংশয় আছে, মানে বাস্তৱ সংশয়, মোৰ স'তে ভ্ৰমণ কৰাত, সংগী, গাইড, হাড়মাল, স্নৈৰাচাৰী বা মই যি বুলিয়েই আপুনি ভাবিব পাৰে, এই বিষয়ে এতিয়াই নিলিখে যেন; এই মুহূৰ্তত এই বিষয়ে মোৰ এটা পৰীক্ষা (trial) লৈ চাওক।

ইতি
আপোনাৰ নিষ্ঠা প্ৰাৰ্থী
ডঃ ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কা
poric 7, Prague

কাফ্কাই ফেলিচৰপৰা প্ৰথম চিঠিখনৰ উত্তৰ পাইছিল সাদিনৰ পিছত। ১৯১২ চনৰ ২৮ ছেপ্টেম্বৰৰ পুৱা ১০ বজাত। চিঠিৰ উত্তৰ পায়েই কাফ্কাই তেওঁৰ অফিচত বহিয়েই ফেলিচলৈ লিখিলে চাৰি পৃষ্ঠাৰ দ্বিতীয়খন চিঠি। ফেলিচ ইতিমধ্যেই তেওঁৰ অনুপ্ৰেৰণাৰ বাহক হৈ পৰিছে। ফেলিচলৈ প্ৰথম চিঠিখন লিখাৰ দুটা ৰাতিৰ (২২-২৩ ছেপ্টেম্বৰ) পিছতে তেওঁ একেৰাহে দহ ঘণ্টা বহি লিখি উলিয়াইছিল ‘দ্য জাজ্‌মেণ্ট’ নামৰ বিখ্যাত গল্পটো। গল্পটোৰ বিষয়বস্তু হ’ল পিতা-পুত্ৰৰ সম্পৰ্ক। বিষয়বস্তুত নতুনত্ব নাছিল যদিও কাফ্কাই তেওঁৰ অন্য বহু গল্পৰ ক্ষেত্ৰত কৰাৰ দৰে ইয়াক প্ৰত্যাখান নকৰিলে। বৰং গল্পটো তেওঁ প্ৰাগৰ সাহিত্যৰ আড্ডাত বন্ধু মহলৰ আগত পঢ়ি শুনাইছিল। তেওঁৰ এজন বন্ধু Gustav Janouch-এ কৈছিল— “The son's rebellion against his father is an old theme in literature, but an even older in the real world.”

এই গল্পটোৱে কাফ্কাই লেখকৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। এই প্ৰথমবাৰ তেওঁ ভবা মতে লিখিব পাৰিলে যি সৃষ্টিক তেওঁ complete opening out বুলি কৈছিল। পল ৰেইগলাৰ নামৰ এজন লেখক সমালোচক আৰু অনুবাদকে বহেমিয়া (৬ ডিচেম্বৰ, ১৯১২) পত্ৰিকাত ‘দ্য জাজ্‌মেণ্ট’ৰ পৰ্যালোচনা লিখিছিল এইদৰে— ‘দ্য জাজ্‌মেণ্ট’ গল্পটোৱে নিজা ৰীতিৰে সবল আত্মপ্ৰকাশ কৰা এক আচৰিত ধৰণৰ নিয়মনিষ্ঠ আৰু সংবেদী প্ৰতিভাক প্ৰদৰ্শন কৰিলে।

ফেলিচ আৰু কাফ্কাৰ পত্ৰালাপৰ আটাইতকৈ ফলপ্ৰদ দিশটো হ’ল— লেখক কাফ্কাৰ সৃষ্টিশীলতা। অন্ততঃ তিনি মাহ সময় অভূতপূৰ্ব ৰূপত সৃষ্টিক্ষম হৈ উঠে। এয়াই বিশ্ব সাহিত্যৰ বাবে পৰম প্ৰাপ্তি বুলি গণ্য কৰা হয়। কাফ্কাই ‘জাজ্‌মেণ্ট’ উছৰ্গা কৰিছিল ফেলিচৰ নামত। ফেলিচে তেওঁক এজন ভাল লেখক

বুলি ভাবক। এই কথা তেওঁ প্ৰতিপন্ন কৰিব লাগে। এই দিশৰপৰা তেওঁ ফেলিচৰ ওচৰত ঋণী। ‘দ্য জাজ্‌মেণ্ট’ লিখাৰ এসপ্তাহ পিছত তেওঁ লিখিছিল The Stoker নামৰ গল্পটো। পিছত এই গল্পটো মেক্স ব্ৰডে *এমেৰিকা* নামৰ উপন্যাসখনৰ প্ৰথম অধ্যায় হিচাপে প্ৰকাশ কৰিছিল। The Stoker লিখাৰ পিছৰ দুমাহৰ ভিতৰত কাফ্কাই *এমেৰিকা* নামৰ উপন্যাসখনৰ পাঁচটা অধ্যায় লিখিছিল। Stoker গল্পটো আৰু *এমেৰিকা*ৰ পাঁচটা মিলাই ছটা অধ্যায় কৰি ব্ৰডে প্ৰকাশ কৰিছিল *The Man Who Disappeared*।

পাৰিজস্কা ষ্ট্ৰীটৰ ঘৰত ‘মেটাম’ৰফছিছ’

এইটো পাৰিজস্কা ষ্ট্ৰীট। ইয়াতেই আছিল ব’ট হাউছ। ১৯০৭ৰপৰা ছবছৰকাল কাফ্কাই ইয়াতেই বাস কৰিছিল এটা এপাৰ্টমেণ্টৰ ‘কবৰৰ দৰে সেমেকা কোঠা এটাত’।

কোঠাটোতে তেওঁ ৰাতি ৰাতি গল্প-উপন্যাস লিখি থাকে আৰু কাষৰ কোঠাত মাক-দেউতাকহঁতে তাছ খেলি থাকে নাইবা আত্মীয়-কুটুমৰ লগত উচ্চস্বৰে কথা পাতি থাকে। আজি এই ঠাইত দেখিলোঁ এটা প্ৰাসাদোপম অট্টালিকা। হোটেল ইণ্টাৰকণ্টিনেল। কেৱল ‘জাজ্‌মেণ্ট’ গল্পটোৱেই নহয়, কাফ্কাই ইয়াতেই সৃষ্টি কৰিছিল তেওঁৰ সেই মেগনাম’পাছ Die Verwandlung, অৰ্থাৎ ‘মেটাম’ৰফছিছ’। এই গল্পটোৱে গ্ৰেব্ৰিয়েল গৰ্চিয়া মাৰ্কেজকে ধৰি কিমান যে লেখকক ‘বেলেগকৈ’ লিখিবলৈ অনুপ্ৰেৰণা যোগালে তাৰ সীমা-সংখ্যা নাই। মাৰ্কেজে *দ্য পেৰিছ ৰিভিউ*ত দিয়া এটা সাক্ষাৎকাৰত কৈছিল— “এদিন নিশা বন্ধু এজনে মোক কাফ্কাৰ গল্প পুথি এখন পঢ়িবলৈ বুলি ধাৰলৈ দিছিল। মই থকা অতিথিশালাটোলৈ আহি প্ৰথমেই কাফ্কাৰ ‘মেটাম’ৰফছিছ’ গল্পটো পঢ়িবলৈ ল’লোঁ। প্ৰথম শাৰীটো পঢ়াৰ লগে লগে মই বিছনাৰপৰা বাগৰি পৰিলোঁ। মনটো যেন আশ্চৰ্য্যৰে ভৰি পৰিল। প্ৰথম বাক্যটো আছিল এনে ধৰণৰ— “সিদিনা পুৱা এটা অস্থিৰ সপোনৰ পাছত গ্ৰেগৰ ছাম্‌ছাই যেতিয়া সাৰ পালে, তেওঁৰ নিজকে এটা প্ৰকাণ্ড কীটলৈ ৰূপান্তৰিত হৈ বিছনাত পৰি থকা যেন লাগিল...। বাক্যটো পঢ়ি মই ভাবিবলৈ ল’লোঁ, তেনে এটা বাক্যৰে কোনোবাই গল্প এটা আৰম্ভ কৰিব পাৰে সি মোৰ সপোনৰো অগোচৰ। এই কথা আগে জনা হ’লে কেতিয়াবাই মোৰ লিখা কাৰ্য্যৰ শুভাৰম্ভ হ’লহেঁতেন।”

আইনৰ ডিগ্ৰী লৈ কাফ্কা (ডঃ) চাকৰিত সোমায়। একপ্ৰকাৰ ঘৰৰ হেঁচাতে বুলিব পাৰি। চাকৰি নকৰি ঘৰতে বহি লেখা-মেলা কৰিব পৰা হ'লে তেওঁ চাগে' সুখী হ'লহেঁতন। তেওঁ প্ৰথমে চাকৰি কৰিবলৈ লয় এটা ব্যক্তিগত কোম্পানীত। ইটালীয় বীমা কোম্পানী এটাৰ প্ৰাগৰ শাখাত। প্ৰাগৰ জিণ্ডিছ্কা নামৰ ঠাইখনত আছিল শাখা কাৰ্যালয়টো। মই যি ঠাইত আছিলোঁ তাৰপৰা কাৰ্যালয়টো বেছ দূৰত। তালৈ খোজ কাঢ়ি যোৱাৰ প্ৰশ্নই নুঠে। অতএব মই তাত কাফ্কাৰ কি অভিজ্ঞতা হ'ল, তথ্যবোৰ বিচাৰিলোঁ।

ব্যক্তিগত বীমা কোম্পানীৰ কেৰাণী চাকৰি। উদয়াস্ত কঠিন পৰিশ্ৰম কৰিব লাগে। কামৰ সময়ৰ কোনো ঠিক নাই। পুৱা ৮ৰপৰা সন্ধিয়া ৮। কেতিয়াবা ৮.৩০। এই বিষয়ে কাফ্কাই লিখিছিল— “সামান্য ৮ ক্ৰাউন বেতনৰ মই এটা চাকৰি কৰিছোঁ। আঠ ঘণ্টাৰপৰা নঘণ্টালৈকে নিৰ্দিষ্ট কামৰ সময়।” সন্ধিয়া যেতিয়া ক্লাস্ত-অৱসন্ন হৈ কাফ্কা ঘৰত সোমায়গৈ তেতিয়া আৰু তেওঁ একো কৰিবলৈ শক্তি নাথাকেগৈ! লিখা-মেলা কৰা আৰু বন্ধুৰ সৈতে সাহিত্য বৈঠক কৰাৰ কথা চিন্তাই কৰিব নোৱাৰে।

এবছৰমান (অক্টোবৰ, ১৯০৭-জুলাই ১৯০৮) কৰি অতিষ্ঠ হৈ তেওঁ চাকৰিটো এৰি দিলে। তেওঁৰ স্বাস্থ্যয়ো নুশুজিলে।

মাক জুলিয়া কাফ্কাই পুতেকৰ এই অৱস্থাটো লক্ষ্য কৰি আছিল। এদিন পুতেকৰ কোঠাত সোমাই দেখিলে হেঙাৰত ওলোমাই ৰখা পেণ্ট এটাৰ পকেটত কাগজ এখনে মূৰ দাঙি আছে। কৌতূহল এৰাব নোৱাৰি তেওঁ কাগজখন

পকেটৰপৰা উলিয়াই আনি পঢ়াত লাগিল। কোৱা বাহুল্য, তেতিয়া পুতেক কোঠাত নাছিল। পঢ়ি তেওঁ বুজিলে পুতেক প্ৰেমত পৰিছে। কিন্তু প্ৰণয় পৰ্ব ভাল চলা নাই। জুলিয়া কাফ্কা আৰু বৈ থাকিব নোৱাৰিলে। লগে লগে ঠিক কৰিলে যে তেওঁ পুতেকৰ প্ৰেমিকালৈ লিখিব, যিমনেই হওক লাগে তেওঁ অচিনা-অজানা—

প্ৰাগ, ১৬ নৱেম্বৰ, ১৯১২

মোৰ মৰমৰ ফেলিচ্ বায়েৰ,

তুমি মোৰ পুত্ৰলৈ যোৱা ১২ নৱেম্বৰত লিখা চিঠি এখনত দৈৱদ্ৰুমে মোৰ চকু পৰিল। মই তোমাৰ লিখাৰ ধৰণটো দেখি ভাল পাই চিঠিখন পঢ়ি শেষ কৰিহে অনুভৱ কৰিলোঁ যে সেইখন মই পঢ়া অযুগুত আছিল।

মোৰ ল'ৰাৰ হিত চিন্তাই মোক চিঠিখন তেনেকৈ পঢ়িবলৈ প্ৰেৰিত কৰিলে। মই নিশ্চিত যে তাৰ বাবে তুমি মোক মার্জনা কৰিবা।

মৰমৰ ফেলিচ্ বায়েৰ, তোমাক ব্যক্তিগতভাৱে মই কোনোদিন লগ পোৱা নাই যদিও তোমাৰ ওপৰত এই বিশ্বাস আছে যে এগৰাকী মাতৃৰ দুৰ্ভাবনাবোৰ তুমি বুজি পাবা।

মোৰ এই বিশ্বাসৰ কাৰণ হ'ল— তুমি চিঠিখনত দিয়া সেই পৰামৰ্শটো, য'ত তুমি তাক মাকৰ সৈতে কথা পাতিবলৈ কৈছা, যিগৰাকীয়ে তাক বৰ মৰম কৰে। তোমাৰ মতামত সঠিক, মৰমৰ ফেলিচ্ বায়েৰ, অতি স্বাভাৱিক কথা; যিকোনো স্বাভাৱিক মাতৃয়ে সন্তানক মৰম কৰা উচিত। মই যে তাক কিমান মৰম কৰোঁ বুজাবলৈ মোৰ ভাষা নাই আৰু তাৰ সুখৰ বাবে লাগিলে মই মোৰ জীৱনৰ ভালে বছৰ তাক আনন্দেৰে দান কৰিবলৈ মই প্ৰস্তুত।

তাৰ পিতৃ-মাতৃয়ে তাৰ বাবে যিখিনি কৰিছে, তাৰ ঠাইত থকা যিকোনো নশ্বৰ প্ৰাণীয়েই সুখী হ'লহেঁতেন। তাৰ কোনো ইচ্ছাই অপূৰণ হৈ থকা নাই। যি মন গ'ল, সি তাকে পঢ়িলে। সি যিহেতু উকীল হ'ব নুখুজিলে, এজন বিষয়া হ'বলৈহে ভাল পালে, যিটোৱে অৱশ্যে তাক শুৱাই পৰে, কাৰণ তাত কামৰ সময় কম, আবেলি নিজৰ বাবে সময় পায়।

কেইবছৰমান আগৰপৰা মই দেখিছোঁ— সি লেখা-মেলা কৰি অৱসৰ কটায়। মই ভাবিছিলোঁ যে এইটো মাত্ৰ তাৰ টাইম-পাছ। এই বৃত্তিটোৱে তাৰ

স্বাস্থ্যৰ ক্ষতি নকৰে, যদিহে সি তাৰ বয়সৰ অন্য ল'ৰাৰ দৰে নিয়মিতভাৱে শোৱা-খোৱা কৰে। কিন্তু সি স্বাস্থ্যৰ কথা উলাই কৰি ইমান কম খায় আৰু কম শোৱে যে ভগৱানে নকৰক, তাৰ কিবা হ'ব লাগিলে বহুত পলম হৈ যাব। এই কাৰণে মই তোমাক ক'ব বিচাৰোঁ যে তাক কিবা উপায়েৰে বুজোৱা, সি কি খায়, কি লয়, সদায় কেনেকৈ থাকে প্ৰশ্ন কৰা। আনহাতে, মই তোমালৈ লিখাৰ কথা সি যেন কদাপি গম নাপায়, সন্দেহ নকৰে। তোমাৰ সৈতে তাৰ যোগাযোগৰ কথা মই জানো বুলি সি যেন নাজানে।

তাৰ এই চাল-চলন হাপ-ভাব যদি তুমি সলাই দিব পাৰা, মই তোমাৰ ওচৰত অশেষ ঋণী হৈ থাকিম; তুমি মোক অতিশয় সুখী কৰিবা।

— পৰম সহায়তাৰে,
জুলিয়া কাফ্কা।

এই চিঠিখনৰ ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া দুয়ো পক্ষৰ মাজত বাৰুকৈয়ে হ'ল।

চিঠিবোৰ ঘূৰাই দিয়া

অপ্ৰত্যাশিতভাৱে জুলিয়া কাফ্কাৰ চিঠিখন পাই ফেলিচ্ বৰ আচৰিত হ'ল। তেওঁৰ চিঠি ফ্ৰাঞ্জৰ মাকৰ হাতত পৰিল কেনেকৈ? তেওঁ খিতাদহে ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কাৰপৰা কেফিয়ৎ বিচাৰিলে। চিঠিবোৰ কাফ্কাই য'তে-ততে পেলাই থয় নেকি?

কাফ্কাই চাফাই গালে— “দোষটো মোৰ। তোমাৰ চিঠিবোৰ লৈ ফুৰা মোৰ অভ্যাস। এইবোৰৰপৰা সদায় কিবা এটা মনোবল পাওঁ। এতিয়া মোৰ কামবোৰ ঠিকমতে ইচ্ছানুসৰি কৰি যাব পাৰিছোঁ। আগৰ দৰে গোটেইসোপা চিঠি আৰু কঢ়িয়াই লৈ ফুৰিব নালাগে। শেহতীয়া এখন বা দুখনহে লৈ ফুৰোঁ। সেই দিনটো কিবা দুৰ্যোগৰ দিন আছিল। মই সাধাৰণতে ঘৰলৈ আহি কোটটো খুলি মোৰ কোঠাৰ হেঙাৰত ওলোমাই থওঁ। মই নথকা অৱস্থাত কোটৰ ভিতৰ জেপত মূৰ উলিয়াই থকা চিঠিখন দেখি মায়ে কৌতূহলবশতঃ পঢ়ি পেলালে। ই মোৰ প্ৰতি মাৰ মৰমৰে প্ৰকাশ। তাৰ পাছত তোমালৈ চিঠি লিখিলে। মোৰ প্ৰতি থকা মাৰ মৰম, তেওঁ মোক বুজি নোপোৱাৰ সমানে প্ৰবল (চিঠিৰ তাৰিখ : ২১ নৱেম্বৰ, ১৯১২)।

ফেলিচ্ৰ ঠেঁহু ভঙাৰ বাবে এই চিঠিখন পৰ্য্যাপ্ত নহ'ল। কাফ্কাই আকৌ নিজৰ দোষ স্বীকাৰ কৰি একাধিক চিঠি একে বিষয়তে লিখিব লগাত পৰে। লগতে তেওঁ এই নিশ্চিতি দিলে যে তেওঁ মাকক কোনোদিনে তেওঁলোকৰ এটা শব্দও জানিবলৈ নিদিয়ো। ভুল বুজাবুজিৰ গাঁঠি খুলিবলৈ তেওঁলোকৰ মাজত সোমাব লগা হ'ল তেওঁলোকৰ উমৈহতীয়া বন্ধু মেক্স ব্ৰড। তাৰ কেইদিনমান আগতে অন্য এটা কথাত লাগি ফেলিচে ফ্ৰাঞ্জক তেওঁৰ সকলোবোৰ চিঠি ঘূৰাই দিবলৈ কৈছিল।

মেক্স ব্ৰডে এই লৈ তৎপৰতাৰে ফেলিচ্‌লৈ লিখিলে : ফ্ৰাঞ্জ (কাফ্কা) আগলৈ সাৱধান হ'ব যাতে তোমাৰ চিঠি আনৰ হাতত নপৰেগৈ। তাৰ মাকে তাক বহুত মৰম কৰে, কিন্তু বুজি নাপায় সি আচলতে কি বিচাৰে। নহ'লেনো কয় নে সাহিত্য তাৰ time pass বুলি। তাৰ পাছত ব্ৰডে চিঠিখনত কাফ্কাৰ দুৰ্বল স্বাস্থ্যৰ কথা, দেউতাকে তাক এছবেষ্ট'ছ ফেক্ট'ৰীত এবেলা কাম কৰিবলৈ হেঁচা দিয়াৰ কথা আৰু তাৰ প্ৰতিক্ৰিয়া হিচাপে কাফ্কাই আত্মহত্যা কৰিবলৈ স্থিৰ কৰি তেওঁৰপৰা বিদায় লোৱাৰ কথাও ফেলিচ্‌ক সবিস্তাৰে জনালে। শেষত এই কথাও লিখিলে যে কাফ্কাৰ লিখাৰ বাবে এটা সমস্যামুক্ত শান্তিপূৰ্ণ মানসিক স্থিতি লাগে। “বৰ্তমান সি এখন দীঘল উপন্যাস লিখি আছে। সাতটা অধ্যায় লিখি অঁতাইছে। মই ভাবোঁ, ই তাৰ ডাঙৰ সাফল্য হোৱাৰ পথত।” (চিঠিৰ তাৰিখ : ২২ নৱেম্বৰ, ১৯১২ চন)।

তাৰ পিছতো ফেলিচ্‌ৰ উত্তৰ নাছিল। পিছৰ দুখন চিঠিত কাফ্কাই ‘মেটাম'ৰফছিছ'ৰ কথা কৈ ফেলিচ্‌ক জনালে যে তেওঁ এতিয়া এই ব্যতিক্ৰমী ‘repulsive story’ বাদ দি মনটো সতেজ কৰিবলৈ তাইৰ কথা ভাবিবলৈ লৈছে। লগতে লিখিলে যে মাকে তাইক ভাল পায়। সেইবাবে তাইলৈ আকৌ চিঠি লিখিছে। কিন্তু এইবাৰ কাফ্কাই ডাকত দিবলৈ নিদিলে।

তাৰ পিছত এদিন ফেলিচ্‌ৰ ঠেঁহু ভাঙিল। আকৌ দুয়োৰে প্ৰাৱাণ চলি থাকিল। তাৰে এখন চিঠিত (৫-৬ ডিচেম্বৰ, ১৯১২ত লিখা) কাফ্কাই ফেলিচ্‌লৈ লিখিলে : কান্দা, প্ৰিয়তমা কান্দা, অলপ আগেয়ে মোৰ গল্পৰ নায়ক ‘গ্ৰেগৰ ছাম্‌ছা’ ঢুকাল। তুমি জনা ভাল যে মোৰ নায়ক শান্তিপূৰ্ণ আৰু সকলোৰে সন্তুষ্টিৰ বাবে ঢুকাল। কিন্তু গল্পটো একপ্ৰকাৰ শেষ হোৱা নাই। এতিয়া মোৰ মুড ভাল

নহয়। গতিকে সামৰণিটো কাইলৈ লিখিম।... মই জানো গল্পটো আৰু নিখুঁতভাৱে লিখিব পাৰিলোঁহেঁতেন; এটা more telling and better constructed piece of work. নেপোলিয়ন lovesick?

চিঠিবোৰত কি আছিল

প্ৰতিখন চিঠিৰে উত্তৰ ফেলিচৰপৰা পাওক-নাপাওক কাফ্কাই প্ৰতিদিনেই এখন বা ততোধিক চিঠি লিখিছিল আৰু চিঠিবোৰ ৰেজিষ্টাৰ্ড প'ষ্টত দিছিল। সৰহভাগ চিঠি নিজৰ মনৰ অৱস্থা, ফেলিচৰ ফটো, পছন্দ-অপছন্দ, দুই পৰিয়ালৰ খা-খবৰ, মেঞ্চ আৰু নিজৰ ভনীয়েকৰ বাগদান, তেওঁলোকে পঢ়া কিতাপ-পত্ৰ, যেনে— জাৰ্মান কবি, জা পল, জনাথন লুডৱিগ, ঔপন্যাসিক জোহান গটফ্ৰীড চেউম, ফেডেৰিক ৰিকাত আদি সম্পৰ্কীয়। ফেলিচকো পিছলৈ তেওঁ 'মাই গাৰ্ল', 'মাই চাইল্ড', 'প্ৰিয়তমা' আদি সম্বোধন কৰিবলৈ ল'লে। এবাৰ তেওঁ এখন কিতাপৰ কথা লিখোঁতে ফেলিচক জনালে যে *Women around Neopoleon* (লেখক Gertrude Kircheisen, Munich, 1912) কিতাপখনৰ কথা তেওঁ শুনিছে। কিন্তু এই ধৰণৰ কিতাপত তেওঁৰ ৰুচি নাই। এইবোৰৰ ওপৰত তেওঁৰ বিশ্বাসো নাই। ইয়াত চাঞ্চল্য সৃষ্টিৰ উদ্দেশ্য থাকে। নাৰীৰ সৈতে নেপোলিয়নৰ সম্পৰ্ক বিষয়ত সিমান আলোচনা কৰিবলগীয়া নাই। লগতে তেওঁ লিখিলে, এবাৰ তেওঁৰ নেপোলিয়নৰ 'অদ্ভুত' মৰণোত্তৰ ৰিপ'ৰ্টটো পঢ়াৰ সুযোগ হৈছিল, য'ত নেপোলিয়নৰ নাৰী সম্পৰ্কীয় আত্ম-সংযমৰ কথা পত্নীসংযোগ্যকৈ লিখিছে। তেওঁৰ Josephine-লৈ লিখা প্ৰণয়পীড়িত, ৰতিবিহুল (lovesick) চিঠিবোৰৰ কথা সকলোৰে জানে (চিঠিৰ তাৰিখ ২৬ জানুৱাৰী, ১৯১৩)। তাৰ পিছদিনা কাফ্কাই লিখিছিল : তেওঁ জাৰ্মান নাট্যকাৰ ফেডেৰিখ হেৰবেলৰ (১৮১৩-৬৩) চিঠিবোৰ পঢ়ি ভাল পায়। বহুদিন ধৰি পঢ়ি আছে। এইজন এজন মানুহ যি জানিছিল কেনেকৈ সহিব লাগে দুখ আৰু ক'ব লাগে সত্য বচন। কাৰণ তেওঁৰ আন্তৰ্ভাৱাই তাৰপৰাই লাভ কৰিছিল স্বস্তি আৰু আশ্ৰয়।

তেওঁৰ ব্যক্তিত্বত এধানিমানো অস্পষ্টতা নাছিল। নাছিল আশংকাগ্ৰস্ততা। ত্ৰিশ বছৰ বয়সৰপৰাই তেওঁ দুজনী যৈণীৰ সৈতে দুটা পৰিয়ালৰ লগত আমৃত্যু আছিল। প্ৰতিটো কামতে এইযাৰ কথাৰে তেওঁ চিনাকি দিছিল : If a clear

conscience is the test of action...। এই দুখন চিঠিত কাফ্কাই যেন প্ৰশ্ন কৰিছে নিজকে : "মই এই মানুহজনৰপৰা কিমান পৃথক! "If I were to examine my conscience but once, I should have to spend my life looking at ups and downs of that conscience. So I prefer to turn my back on it, to have nothing to do with such examinations, and only when the suspicion of what goes on behind my back becomes too strong does it pull me down a bit."

চাকৰিটো এৰি কাফ্কা ঘৰত শান্তিত থাকিব নোৱাৰিলে। তেওঁৰ অসাধাৰণ প্ৰতিভাক ভালকৈ বুজি পোৱা বন্ধু মেঞ্চ ব্ৰডে ফেলিচলৈ লিখিছিল— "বহু বছৰ জোৰা পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ শেষত দেখা গ'ল যে তেওঁক নিৰামিষ আহাৰে শুজে, চিৰসংগী পেটৰ অসুখত ভুগি ভুগি সি এতিয়া কোনোমতে গাটো টঙাব পাৰিছেহে, মাক-দেউতাকে মৰম কৰাৰ নামত আকৌ তাক মাংস খাবলৈ জোৰ কৰিছে। আৰু একেই কথাই খাটে তাৰ টোপনিৰ অভ্যাসত।" ব্ৰডে ফেলিচলৈ আৰু আক্ষেপ কৰি লিখিছিল যে মাক-দেউতাকে ফ্ৰাঞ্জৰ 'বিশেষ প্ৰতিভা'ক চিনি পোৱা নাই। সঁচাকৈ হাৰ্ভমান কাফ্কা আৰু জুলীয়া কাফ্কাই ফ্ৰাঞ্জ নামৰ এই প্ৰথম সংবেদনশীল ল'ৰাটোক (একমাত্ৰ) বুজি নাপালে। চাকৰি এৰি ঘৰত বহি লিখা-পঢ়া কৰি থকা 'দুৰ্বল স্বাস্থ্য'ৰ ল'ৰাটোক জোৰ কৰিলে যে সি ঘৰত বহি এইদৰে 'টাইম পাছ' কৰি থাকিলে নহ'ব। কিবা এটা কৰিব লাগিব। দেউতাকে তাক ভনী জেঁৱাইয়েক কাৰ্ল হামমেন্যচৰ এজবেষ্টতৰ্ছ কাৰখানাত আবেলি আবেলি কাম কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। Riviera নামৰ সৰু ঠাইত থকা এই ফেক্টৰীত ফ্ৰাঞ্জৰ দেউতাকেও পূৰ্জি বিনিয়োগ কৰিছিল। ক'ত বিলাতী মাটিৰ (এজবেষ্টতৰ্ছ) কাৰখানা আৰু ক'ত সাহিত্যৰ বিস্ময়কৰ প্ৰতিভা ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কা! আপোনলোকে যদি মেঞ্চ ব্ৰডে ফেলিচলৈ লিখা চিঠিখনত বিশ্বাস কৰে তেতিয়া শুনক— দেউতাকৰ এই কঠোৰ নিৰ্দেশ পাই ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কাই আত্মহত্যা কৰিবলৈ ওলাইছিল। আনকি তেওঁ এই কথা জনাই বন্ধু ব্ৰডলৈ চিঠি লিখি 'বিদায়' পৰ্য্যন্ত লৈছিল। এই 'বিদায়' লোৱা চিঠিখন পিছত ব্ৰডে প্ৰকাশ কৰিলে। চমুকৈ, ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কাৰ তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃয়ে কোনোদিন 'চিনি' নাপালে।

ফ্রাঞ্জ কাফ্কাৰ মাকৰ কথা

ফ্রাঞ্জ কাফ্কাৰ বজ্ৰ কঠোৰ দেউতাকৰ কথা আমি সকলোৱে জানো। কিন্তু ফ্রাঞ্জৰ মাক জুলিয়া কাফ্কাৰ কথা বোধহয় বৰকৈ নাজানো। মোৰ জনাৰ অতুগ্ৰ আগ্ৰহ আছিল। অতএব, কিতাপ-পত্ৰ খুঁচৰি পালোঁ ফ্রাঞ্জৰ মাকৰ কথা। কি অপত্য স্নেহ আছিল তেওঁৰ পুত্ৰৰ প্ৰতি! দেউতাকৰ ঠিক বিপৰীত। দেউতাক হাৰমানে পুতেকক যিমান দেখিব নোৱাৰিছিল, মাক জুলিয়া Lowy-এ তাৰ দুগুণ পুতেকক স্নেহ কৰিছিল।

ফ্রাঞ্জ কাফ্কা ইহুদী চেক পিতৃ-মাতৃৰ একমাত্ৰ পুত্ৰ সন্তান। ফ্রাঞ্জৰ তলত তিনিজনী ছোৱালী। ফ্রাঞ্জ সৰুৰেপৰা দুৰ্বল স্বাস্থ্যৰ আৰু নিশকতীয়া আছিল। কিতাপ-পত্ৰ পঢ়ি ভাল পায়। বাপেকে জোৰ কৰিলে তেওঁৰ মনোহাৰী মালৰ দোকানত বহে। নিৰামিষ আহাৰ খায়। খোৱা মেজত বাপেকৰ সৈতে প্ৰায়ে খকা-খুন্দা লাগে। প্ৰাগৰ নামী মাংস বেপাৰীৰ একমাত্ৰ নাতিয়েক কেনেকৈ নিৰামিষাহাৰী হ'ল! পুতেকে টেবুলত বহি নিৰামিষ আহাৰ খাই থাকোঁতে বাপেকে নিউজ পেপাৰ পঢ়াৰ ভাও ধৰি মুখ লুকুৱাই দাঁত কৰচি থাকে। বাপেকৰ মত হ'ল : তাৰ সাহিত্য কৰি কি হ'ব? একমাত্ৰ পুত্ৰ। বেহা-বেপাৰত মন দিব লাগে!

ফ্রাঞ্জে বাপেকলৈ লিখা চিঠিত লিখিছিল— “মৰমৰ দেউতা, আপুনি মোক অলপতে সুধিছিল মই কিয় আপোনাক ভয় কৰোঁ... আপুনি স্বাস্থ্যৱান, বল-বীৰ্য্য, ক্ষুধা, শক্তিশালী কণ্ঠস্বৰ, বাকপটু, আত্মতুষ্টি, উপস্থিত বুদ্ধি আৰু মানৱ প্ৰকৃতিৰ জ্ঞানসম্পন্ন, কোনো কাম আড়ম্বৰপূৰ্ণভাৱে কৰি ভাল পোৱা আচল কাফ্কা। অৱশ্যে, এই সজ গুণবোৰৰ সৈতে আপোনাৰ কিছুমান ত্ৰুটি আৰু দুৰ্বলতা আছে। যি আপোনাৰ মানসিক প্ৰবৃত্তিক, কেতিয়াবা উগ্ৰতাই, আপোনাক পৰিচালিত কৰে।” (১৯১৯)

আমোদজনক কথাটো হ'ল হাৰমান কাফ্কাই পুতেকৰ এই চিঠি কোনোদিন নপঢ়িলে। ফ্রাঞ্জৰ মাক আছিল জুলীয়া লোৱে। একমাত্ৰ পুত্ৰধনক তেওঁ কিমান ভাল পাইছিল তাৰ তুলনা পাবলৈ নাই। ফ্রাঞ্জ কাফ্কাই প্ৰথমে সাহিত্য আৰু মেডিচিন পঢ়িছিল। কিন্তু তেওঁ লেখা-মেলাৰ বাবে সময় নাপাব বুলি আইন পঢ়িবলৈ ল'লে আৰু প্ৰাগ বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা আইনৰ ডক্টৰেট ডিগ্ৰী ল'লে। তথাপি মাতৃৰ মানত ল'ৰা সদায় পানীকেঁচুৱা। মাকে প্ৰেমত পৰি বিবহী হোৱা ল'ৰাৰ (ফ্রাঞ্জ) মনোকষ্ট সহিব নোৱাৰি অচিনাকি প্ৰেমিকালৈ লিখিছিল এখন দৰদ ভৰা চিঠি। মাতৃগৰাকীৰ আতোল-তোল পুত্ৰ চেনেহ ভৰা চিঠিকেইখন পঢ়ি দুচকু বাষ্পাকুল হৈ উঠিল।

১১

‘মেটাম’ৰফছিছ’ৰ কথা

বিশ্বৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গল্প কোনটো? এনে এটা গল্প নেকি— “যাৰ অন্ত পৰিল, আৰম্ভ হোৱাৰ আগেয়ে আৰু তাৰ আৰম্ভ হ'ল, সকলো শেষ হৈ যোৱাৰ পিছত।” হয়। মই তেনে এটা গল্পৰ সৃষ্টিৰ বেদনাৰ কথা ক'ম, যি গল্প-কথন আজি অবিৰাম চলি আছে। সমানে সমানে তাৰ আলোচনা আৰু চৰ্চা। বিশ্বজুৰি অগণিত লেখক-লেখিকা সেই গল্পৰদ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত আৰু প্ৰভাৱিত হৈছে। জ্যা পল ছাৰ্টৰপৰা কোমুলে। মাৰ্কেজৰপৰা মুৰাকামিলৈকে।

এই গল্পটো প্ৰসৰ হৈছিল দুৰ্বল স্বাস্থ্যৰ মহান লেখকৰ যাতনাৰপৰা। এই যাতনাৰ উৎস শৰীৰ। শৰীৰৰ অৱক্ষয়লৈকে তাৰ ব্যাপ্তি। আৰু সেই পৰিধিত বিচৰণ কৰে তেওঁৰ অনুপস্থিতি। শেষত তাক অতিক্ৰম কৰিও তেওঁ হেৰাই যায় নিজৰ জগততে। ইয়াৰ লেখকে নিজেই দিছিল ইয়াৰ এটা অভিধা, ‘repulsive story.’ বিতাড়ক। “Anything that has real and lasting value is always a gift from within.” (Kafka)

১৯১২ চনৰ ১৭ নৱেম্বৰ।

ফেলিচলৈ লিখা চিঠিখনৰ শেষত কাফ্কাই লিখিলে— “চুটিগল্প এটাই মোৰ যাতনাৰ বিচনাত (কাফ্কাই নিদ্ৰাহীনতাত বিছনাত পৰি ছটফটাই থাকে) উকমুকাই আছে। এতিয়া মোক আমনি কৰি আছে। দাবী কৰিছে মই তাক লিখিব লাগে।” এইটোৱেই সেই বিশ্বয়ৰ জেনচিছ বাৰ্তা।

পিছদিনা ৰাতি ফেলিচলৈ লিখিলে— “মই কালি কোৱা গল্পটো লিখিবলৈ

লৈছে। ইয়াত মোক নিজকে উজাৰি দিয়া প্ৰচণ্ড তাড়না জাগিছে। ই হতাশাৰপৰাই ওলাইছে। অনেক সমস্যা, তোমাৰ অনিশ্চয়তা, জোৰা মাৰিব নোৱৰা অফিচৰ কাম, উপন্যাসখনো পৰি আছে, নতুন গল্পটো লিখাৰ তীব্ৰ ইচ্ছা, বিনিদ্ৰ ৰাতি, কিছুমান বিৰক্তিদায়ক খেলি-মেলি চিন্তা, তাতে আকৌ আজি আবেলি কোনোমতে আধা ঘণ্টাহে খোজ কাঢ়িলোঁ...”

২৩ নৱেম্বৰৰ দিনা শেহৰাতিলৈকে উজাগৰে থাকি তেওঁ আকৌ ফেলিচলৈ লিখিলে— তেওঁ গল্পটি লিখি আছে।

উদ্ধৃতি : “গল্পটো দীঘল হৈ হৈ গৈ আছে। মই তোমাৰ আগত পঢ়ি দিব খোজোঁ। নপঠাওঁ। পঢ়ি থাকোঁতে মই তোমাৰ হাত এখন ধৰি থাকিব লাগিব। অলপ ভয় লগা ধৰণৰ গল্প। Die Verwundung, (মেটাম’ৰফছিছ)। ই তোমাক বাৰুকৈয়ে ভয় খুৱাব। তুমি ইয়াৰ বিষয়ে এটা শব্দও শুনিব নিবিচাৰিবা।... মই এই সময়ত বৰ হতাশাত ভুগিছোঁ। বোধহয় মই লিখা উচিত নহয়। মোৰ গল্পৰ নায়কে বৰ বেয়া সময় পাৰ কৰিছে। সি দুৰ্ভাগ্যৰ চৰম সীমাত আৰু ইয়েই স্থায়ী হ’বলৈ গৈ আছে। তাৰ পিছত মই কেনেকৈ স্মৃতিত থাকোঁ, কোৱা?”

২৩ আৰু ২৪ নৱেম্বৰৰ দিবা-ৰাত্ৰিৰ চিঠি : “প্ৰিয়তমা, আকৌ মই মোৰ ব্যতিক্ৰমী repulsive গল্পটো নিলগাই থৈছোঁ, যাতে মই তোমাৰ কথা ভাবি নিজকে সতেজ কৰি ল’ব পাৰোঁ। গল্পটো আধামান হ’ল। মোটামুটিকৈ মই সিমান অসন্তুষ্ট নহয়। কিন্তু ই এটা চূড়ান্ত repulsive গল্প। চোৱা, এই গল্পটো একেখন অন্তৰৰপৰাই ওলাইছে য’ত তুমি বাস কৰা আৰু তাক তুমি সহি থাকা; কাৰণ তুমি তাত বাস কৰা। কিন্তু তুমি মন বেয়া নকৰিবা। এইবোৰ কথা মই যিমান লিখিম, সিমান নিজকে মুক্ত কৰিব পাৰিম। মই তোমাৰ বাবে বেছি যোগ্য আৰু নিকা হ’ম।... নিঃসন্দেহে মই তাৰপৰা এতিয়াও ওলাই আহিব পৰা নাই।”

‘মেটাম’ৰফছিছ’ৰ বিৰাটকায় কীটৰ প্ৰতীকটো ক’ত পালে কাফ্কাই? নিঃসন্দেহে তেওঁৰ চৈনিক সাহিত্য পঠনৰ ফল। আজিৰপৰা এহেজাৰ বছৰৰো আগে চীনদেশত Tang ৰাজবংশই ৰাজ কৰিছিল। তেওঁলোকে আমোদ-প্ৰমোদৰ বাবে এবিধ খেল খেলিছিল। মতা উইচিৰিঙাবোৰ ধৰি আনি প্ৰশিক্ষণ দি যুঁজাইছিল। যিদৰে আমাৰ হাজোৰ বুলবুলি চৰাইৰ যুঁজ। যুঁজৰ প্ৰশিক্ষণকাল দীঘলীয়া। এই সময়ছোৱাত প্ৰথমে উইচিৰিঙাৰ গৰাকীয়ে উইচিৰিঙাটোক যুঁজিবলৈ উচটাই থাকে। গৰাকীয়ে তাক নিজ হাত-বাছৰ তেজ পিবলৈ দিয়ে। অ’লৈ-ত’লৈ যাওঁতে তাক নাৰিকলৰ খোলাৰ বাকচত জেপত ভৰাই লৈ ফুৰে। নাৰিকলৰ খোলাত তাৰ বাবে থাকে পৰ্যাপ্ত খাদ্য। উইচিৰিঙা দুটাই যেতিয়া যুঁজি থাকে, গৰাকীয়ে তাৰ দেহৰ এটি অংশ ছিঙি পোকটোক খাবলৈ দিয়ে যাতে সিহঁতৰ যুঁজৰ লালসা তীব্ৰতৰ হৈ উঠে। পোক দুটাক কোনো প্ৰসিদ্ধ চীনা সেনাপতিৰ নাম দিয়া হয়। দৰ্শকে ধৰি লয় যে সিহঁতৰ দেহত সেই প্ৰখ্যাত চীনা সেনাপতিৰ আত্মাই লগে। তেতিয়া এই যুঁজ আৰু আকৰ্ষণীয় হৈ পৰে। বৰ্তমান চীনত এইবিধ যুঁজৰ আগৰ জনপ্ৰিয়তা নাই।

কাফ্কাই এই যুঁজৰ কথা চৈনিক সাহিত্যৰ জাৰ্মান অনুবাদত পঢ়িবলৈ পাইছিল। তেওঁৰ The barrow গল্পটোত আমি চিকাসদৃশ প্ৰাণীৰ কথা পঢ়িবলৈ পাওঁ। চীনা কবি Po Che তেওঁৰ প্ৰিয় আছিল। কাফ্কাৰ চিঠিবোৰ পঢ়ি জানিব পাৰি যে তেওঁ মাৰ্টিন বুৰেৰে জাৰ্মান ভাষালৈ ভাঙনি কৰা Chinese Ghost and love stories নামৰ পুথিখন পঢ়িছিল।

এই বিষয়ে কোনো সন্দেহ নাই যে কাফ্কাই চীনা সাহিত্য পঢ়ি ভাল

পাইছিল। জাৰ্মান অনুবাদত তেতিয়াই ড্ৰেগনৰ দেশৰ সাহিত্য পশ্চিমত সহজলভ্য আছিল। সেয়েহে ওঠৰ শতিকাত পশ্চিমীয়া দেশৰ সাহিত্যত চৈনিক উপাদান বিস্তৰ। কিন্তু আজিলৈকে কোনো ‘আচল চীনা’ কাফ্কাৰ সমান হ’ব পৰা নাই। কাফ্কা Taoism-ত বিশ্বাসী আছিল যেনেই লাগে। ‘মেটাম’ৰফছিছ’ গল্পটো লিখি থকাৰ সময়ত তেওঁ পঢ়া কিতাপবোৰৰ ভিতৰত আছিল চীনা কবি Yuan Mei কবিতাৰ হান্ছ Heilmann-ৰ জাৰ্মান অনুবাদ আৰু বিৱৰণ (Chinesische Lyric Volume 12, Munich, 1905), হেনৰিখ হাইনেৰ কবিতা আৰু তেওঁৰ প্ৰিয়তম ফৰাচী লেখক গুস্তাভ ফ্লুৱেৰৰ *Education Sentimentale*। চীনা কবিজনৰ সম্পৰ্কত মেক্স ব্ৰডে লিখিছিল : "Yuan Mei-ৰ কবিতাৰ হান্ছ Heilmann-এ কৰা জাৰ্মান ভাঙনি আৰু বিৱৰণ (Chinesische Lyric volume 12, Munich, 1905) অতি প্ৰিয় আছিল। প্ৰায়ে পৰম উৎসাহেৰে মোক কিতাপখন পঢ়ি শুনাইছিল। কাফ্কা Taoism-ৰ পৰিপূৰ্ণ শূন্যতা (perfect emptiness)ৰ ধাৰণাৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈছিল। তেওঁ ফেলিচলৈ লিখিছিল : “অন্তৰৰ অন্তৰতম প্ৰদেশত মই এজন চীনা, আৰু ঘৰলৈ গৈ আছোঁ।” গুস্তাভ ফ্লুৱেৰৰ উপন্যাস *Educacion Sentimentale*-ৰ কথা ফেলিচলৈ কাফ্কাই লিখিছিল এইদৰে, “এই কিতাপখন বহু বছৰ ধৰি মোৰ সংগী হৈ আছে, যেতিয়াই এইখন মেলি লওঁ, ই মোক অবাৰ আৰু মোহাৰিষ্ট কৰি পেলায়। মই যেন লেখকৰ মানস পুত্ৰ, যদিও মই দুৰ্বল আৰু বে-গতিক।” (চিঠিৰ তাৰিখ, ১৯১২ চনৰ ১৫ নৱেম্বৰ, নিশা ১১.৩০ বজা)। কাফ্কাই এই উপন্যাসখন ঘৰত চিঞৰি চিঞৰি পঢ়িছিল। পকী বেৰত তাৰ প্ৰতিধ্বনি হোৱাকৈ। “ফ্লুৱেৰৰ এই উপন্যাসখনৰ ঘাই উপজীব্য : ফৰাচী বিপ্লৱৰ সময়ৰে এজন যুৱকৰ ৰোমাণ্টিক জীৱন কাহিনী। ফ্লুৱেৰে তেওঁৰ এই উপন্যাসখন তেওঁৰ প্ৰজন্মৰ নৈতিক ইতিহাসৰ দলিল বুলি দাবী কৰিছিল। মোৰ ভাব হয় আমাৰ *বুঢ়ী আইৰ সাধু* কাফ্কাই যদি জাৰ্মান অনুবাদত পঢ়িবলৈ পালে হয়? অন্ততঃ কোমাৰা এটাত সোমাই এঘৰলৈ দিয়া জী মাকৰ ওচৰলৈ যোৱা সাধুটোকে যদি কাফ্কাই পঢ়িবলৈ পালেহেঁতন???

তুমি ৰাতি দুপৰলৈকে নাথাকিবা

বিষাদে প্ৰসৰ কৰা গল্প ‘মেটাম’ৰফছিছ’। প্ৰথম প্ৰকাশ হৈছিল ১৯১৫ চনৰ নৱেম্বৰত। প্ৰকাশক মিউনিখ চহৰৰ কাৰ্ট ৰলফ প্ৰকাশন হাউছ। এশ বছৰৰ অধিক কাল পাৰ হৈ গ’ল। আজিলৈকে কোনো গ্ৰন্থই কাফ্কাৰ মেটাম’ৰফছিছৰ সৈতে ফেৰ মাৰিব পৰা নাই। ৰাতি দুপৰ বা প্ৰায়ে শেষ নিশালৈকে মেটাম’ৰফছিছ লিখি থাকোঁতে কাফ্কাই ফেলিচলৈ চিঠিত লিখিছিল এইদৰে— “নিশা উজাগৰে থাকি লিখা-মেলা কৰা পুৰুষৰহে অধিকাৰ। তুমি শুই থাকা।”

২৫ বছৰ বয়সত ভলফ গাফ্ন্ গেয়েথে (মহাকবি গেটে বুলি আমি জানো) এখন উপন্যাস লিখিছিল। নাম *তৰুণ ভেয়াৰ্থাৰ বেদনা* (১৭৭৪)। সেই সময়ত এই উপন্যাসখনে তীব্ৰ আলোড়ন তুলিছিল। ইয়াৰ বাবে ডেকা গেটে ‘বহু নিন্দিত আৰু বহু প্ৰশংসিত’ হৈছিল। এই সুবাদতে ভাইমাৰৰ সংস্কৃতিৰান ৰজা (ডিউক)ই আইনৰ ডিগ্ৰীধাৰী গেটেক তেওঁৰ ৰাজসভাৰ আইনৰ সচিবৰূপে নিযুক্ত কৰিছিল। কাই ফেলিচক এই উপন্যাসখন পঢ়িবলৈ উপদেশ দিছিল। ভিক্টোৰিয়ান যুগৰ কবি পতি পত্নী ৰবাৰ্ট ব্ৰাউনিং আৰু বেৰেট ব্ৰাউনিঙৰ মাজত প্ৰেমৰ আদান-প্ৰদান হোৱা চিঠি-পত্ৰবোৰৰ জাৰ্মান ভাঙনি কাফ্কাৰ লাইব্ৰেৰীত আছিল আৰু তেওঁ চিঠিবোৰ পঢ়িছিল। ফ্লুৱেৰৰ ভাগিনী এজনীৰ কিতাপ *Souvenirs intimes* পঢ়িছিল কেৱল ফ্লুৱেৰৰ জনাৰ বাবে। আৰু "Ils sont dans le vrai" এই বাক্যাংশ তেওঁৰ কথোপখনত সঘন প্ৰয়োগ কৰিছিল। কবি ৰাইনা মাৰিয়া ৰিক্লেৰ জন্মও প্ৰাগতে যদিও সম্ভৱতঃ দুই বিশ্ববন্দিত লেখক কোনো দিন মুখামুখি হোৱা নাছিল। ৰিক্লেই স্থায়ীভাবে বাস কৰিছিল মিউনিখত। কিন্তু ৰিক্লেই আগ্ৰহেৰে অনুসৰণ কৰিছিল কাফ্কাৰ লেখা। এই সন্দৰ্ভত প্ৰথম প্ৰকাশক বন্ধু এজনলৈ তেওঁ লিখিছিল : Please put me down specially for anything that appears by Franz Kafka. I am , I might assure you, not his worst reader (Wolff, Brief wechsel, p152).

মেটাম'ৰফছিছ লিখি থাকোঁতে কাফ্কাই অফিচৰ কামত উত্তৰ বহেমীয়াৰ kratzau নামৰ ঠাই এখনলৈ যাব লগা হ'ল। দুদিনমানৰ কাম। হ'লেও কাফ্কাৰ আক্ষেপ আৰু দুঃচিন্তা— তেওঁ লিখি থকা গল্পটোৰ ক্ষতি নহ'লেই হয়! এনেকুৱা গল্প দুটামান বহাতে লিখিবলৈ পাব লাগে। একে বহাত দহ ঘণ্টাকৈ। একে ৰাগিতে লিখিব পৰিলেহে স্বতঃস্ফূৰ্ত হ'ব পাৰি।

ফেলিচৰ সৈতে চিঠি-পত্ৰৰ আদান-প্ৰদানৰ প্ৰথম তিনিটা মাহ লেখক কাফ্কাৰ বাবে আটাইতকৈ সৃষ্টিশীল সময়। এই সময়ছোৱাতে তেওঁ প্ৰথমে একে ৰাতিতে লিখিছিল 'দ্য জাজ্‌মেণ্ট' (দহ ঘণ্টাত), তাৰ পাছত 'দ্য ষ্টকাৰ' আৰু The Man Who Disappeared (পিছত মেক্স ব্ৰডে 'দ্য ষ্টকাৰ' গল্পটো প্ৰথম অধ্যায় কৰি এমেৰিকা নাম দি এখন উপন্যাস প্ৰকাশ কৰিছিল) নামৰ উপন্যাসখনৰ পাঁচটা অধ্যায় আৰু তাৰ দুসপ্তাহ বিৰতি লৈ 'মেটাম'ৰফছিছ'।

মেটাম'ৰফছিছ'ৰ পাণ্ডুলিপিৰ প্ৰথম পাঠ

মেক্সৰ উপৰি কাফ্কাৰ বন্ধু মহলত আছিল ফেলিক্স, অস্কাৰ বাউম আদি। সপ্তাহত এবাৰকৈ লগ হৈ তেওঁলোকে সাহিত্য বৈঠক পাতে। তাত প্ৰতিগৰাকীয়ে নিজৰ নিজৰ লেখা পঢ়ি শুনাইছিল। তেনে এটা বৈঠকতে ১৯১২ চনৰ ২৪ নৱেম্বৰৰ দিনা পুৱা কাফ্কাই এই গল্পটো পাঠ কৰি শুনাইছিল। সিদিনা মেক্সৰ লগত তেওঁৰ প্ৰেমিকাগৰাকীও তাত উপস্থিত আছিল। তেতিয়া আছিল শৰৎ কাল। গ্ৰেগৰ ছাম্ছা কাফ্কাৰ দৰে এটা নিম্ন মধ্যবিত্ত পৰিয়ালৰ একমাত্ৰ পুত্ৰ সন্তান। সি

পৰিয়ালটো কোনোমতে পোহ-পাল দিয়ে। এদিন পুৱা সি নিজকে আৱিষ্কাৰ কৰিলে যে সি এটা প্ৰকাণ্ড কীটলৈ ৰূপান্তৰিত হৈছে। লৰচৰ কৰিব নোৱাৰে। অফিচলৈ যাব নোৱাৰে। খাব-ল'ব নোৱাৰে। তাৰ হাত-মুখ নাই। এনে আচৰিত ৰূপান্তৰে তাক একেবাৰে কোঙা কৰি তুলিলে। সি অপমানিত হ'ল। সৰু চাকৰি এটা কৰি সি ভৰণ-পোষণ দি থকা পৰিয়ালটো তাৰ প্ৰতি সহমৰ্মী হোৱাৰ সলনি তাৰ কটা ঘাত ছেঙা তেলহে দিলে। গোটেই পৰিয়ালটো তাৰ বিপক্ষে গ'ল। সকলোৱে তাৰপৰা মুক্তি বিচাৰে। একমাত্ৰ ভনীয়েকৰ বাহিৰে। ঘটনাচক্ৰত পৰি সি এদিন মৰি থাকিল। পৰিয়ালটো ৰক্ষা পৰিল। আচলতে ৰক্ষা পৰিলনে? পৰিয়ালটো নিজেই গ্ৰেগৰ হৈ পৰিল নেকি!

নিঃসন্দেহ যে এই গল্পটোত কাফ্কাৰ আত্মজৈৱনিক উপাদান ষোলখনাই আছে। গ্ৰেগ নামৰ গ্ৰেগৰ ছাম্ছাৰ ভনীয়েকজনীক অতি সহজে চিনিব পাৰি। তাই আন কোনো নহয়। কাফ্কাৰ মৰমৰ সৰু ভনীয়েক— Ottla। এই ভনীয়েকজনীৰ সৈতেই কাফ্কাই সাক্ষাৎৰূপ কৰিছিল। বিপদকালত তাই একমাত্ৰ আশ্ৰয় আছিল। পিছলৈ তাইৰ ঘৰতে থাকি কাফ্কাই লেখা-পঢ়া কৰিছিল। এই মৰমিয়াল ভনীয়েকজনীয়ে কাফ্কাৰ জীৱনৰ শেষলৈকে চালে নিস্বার্থভাৱে।

প্ৰেমত শৰীৰৰ ওজন

কাফ্কা খৰ্বকায়। নিশকতীয়া। তেওঁ প্ৰণয়িণী ফেলিচলৈ লিখিছিল— “মই খীণ-মীন, আৰু আটাইতকৈ লেবেলা মানুহটো...!” তেওঁ আৰু লিখিছিল, কলম ধৰিব নোৱাৰিলে তেওঁৰ কোনো অস্তিত্বই নাথাকে। পকী মজিয়াত পৰি থকা পেলনীয়া বস্ত্ৰৰ আওটানি (Dustbin)ৰ দৰে। শৰীৰবিহীন প্ৰেম প্ৰাৰ্থী থাকিব পাৰে জানো? প্ৰেমত শৰীৰৰ ওজনৰ কথা আছে।

মন কৰিব লগা কথা— মেটাম’ৰফছিছৰ গ্ৰেগৰ ছাম্‌ছাৰ অৱক্ষয় আৰম্ভ হৈছিল তাৰ শৰীৰৰপৰা। দুৰ্বল দেহী কাফ্কাৰ বাবে প্ৰেম সম্ভৱনে? এই সংশয় লৈ কাফ্কাই ফেলিচৰ সৈতে আৰম্ভ কৰিছিল প্ৰেম-পত্ৰালাপ।

এই প্ৰেম নিবেদন চলি থকাৰ প্ৰথম তিনি মাহ আছিল কাফ্কাৰ আটাইতকৈ সৃষ্টিশীল সময়। লেখা-মেলাৰ জৰিয়তেহে তেওঁ ফেলিচক ধাৰণ কৰিছিল। তাৰ প্ৰমাণ ১৯১২ চনৰ ১ নৱেম্বৰত ফেলিচলৈ তেওঁৰ চিঠিখন— “মই তোমাক ধাৰণ কৰাৰ বাবে মোৰ চিন্তা জগতখনক সম্প্ৰসাৰিত কৰিছোঁ। এতিয়া মোৰ জীৱনৰ এঘণ্টা সময়ৰ এক চতুৰ্থাংশও মই তোমাৰ কথা চিন্তা নকৰাকৈ পাৰ কৰা নাই আৰু বহুত এক চতুৰ্থাংশ সময় মই একো নকৰাকৈ আছোঁ। মোৰ লেখা-মেলাতো ইয়াৰ সম্পৰ্ক আছে। মোৰ জীৱনটো অন্য একো নহয়; মোৰ লেখাৰে উত্থান-পতন। মোৰ লেখা যদি উবাৰ (barren) হয়, মই তোমাৰ ফালে মুখ ঘূৰাবলৈ সাহসে গোটাৰ নোৱাৰোঁ।”

লেখক ‘কা’কজনৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি বিবেচিত হ’ব পৰা ছপা আখৰত

প্ৰায় চাৰে তিনি পৃষ্ঠাৰ এই চিঠিখনত তেওঁ আৰু লিখিছিল— “মোৰ জীৱন কেৱল লেখাৰ বাবে মূৰ্তিমান। যদি ইয়াৰ কিবা সলনি হয় সি বোধহয় লেখা-মেলাৰ বাবেই সলনি হ’ব।”

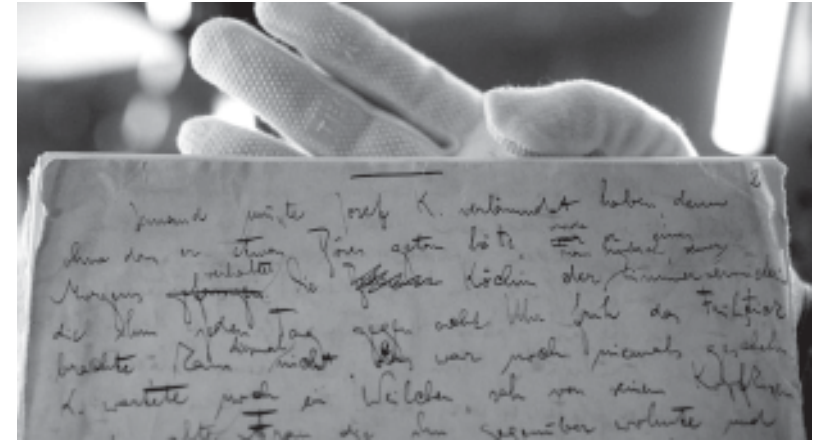
কাফ্কাৰ দৈনন্দিন ৰুটিন

এই চিঠিখনত তেওঁৰ দৈনন্দিন ৰুটিনখনো আমি পাওঁ—

পুৱা ৮ বজাৰপৰা আবেলি ২ বা ২.৩০লৈ।

দুপৰীয়া আহাৰ ৩ অথবা ৩.৩০ বজা।

তাৰ পিছত শয়ন (মাত্ৰ প্ৰচেষ্টাহে)। টোপনি নহয়, টোপনি যাব খুজিলে, এসপ্তাহ হ’ল দেখে মাথোঁ Montenegro-সকলক। বৰ অস্পষ্ট ৰূপত। তাৰ ফল তেওঁৰ মূৰৰ কামোৰণি। তাৰ পিছত ৭.৩০ বজাত দহ মিনিট ব্যায়াম আৰু খোলা খিৰিকীৰ কাষত উলংগ হোৱা আৰু পিছত এঘণ্টা খোজকাঢ়া, অকলে আৰু কেতিয়াবা মেক্স ব্ৰড অথবা অন্য কোনো বন্ধুৰ সৈতে। খোজ কাঢ়ি আহি পৰিয়ালৰ সৈতে নৈশ আহাৰ আৰু ১০.৩০ বজাৰপৰা ৰাতি এক, দুই, তিনি বজালৈকে লিখা-মেলা কৰা, এবাৰ পুৱা ৬ বজালৈকে লিখিছিল। তাৰ পিছত কিছু ব্যায়াম কৰি খোৱা-মেলা কৰি বুকুত সামান্য বিষ লৈ বিছনাত পৰা। টোপনি নাহে প্ৰায়ে।

কাফ্কাৰ হাতৰ আখৰ

প্ৰাগৰ পাৰিজক্ষা ষ্ট্ৰীটত থকা হোটেল ইণ্টাৰকণ্টিনেলৰ সন্মুখত মই বছৰৰ ভেদেঙাৰ দৰে বৈ আছিলোঁ। মোৰ মেপখনে নিৰ্দেশ কৰিছে— এই ঠাইতে কাফ্কাই তেওঁৰ চাকৰি জীৱনৰ প্ৰথম ছমাহকাল পৰিয়ালৰ সৈতে কটাইছিল। ইয়াতে তেওঁ লিখিছিল ‘দ্য জাজ্‌মেণ্ট’, ‘মেটাম’ৰফছিছ’ আৰু ‘দ্য মেন হু দিছ্‌এপিয়াৰ’ নামৰ উপন্যাসখনৰ ছটা অধ্যায়। (The Stocker, The Uncle, A Country House near New York, The March to Rameses, In the hotel Occidental, The Case of Robinson), যিখন পিছত মেক্স ব্ৰডে *এমেৰিকা* নামেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল।

এই ঠাইৰপৰাই কাফ্কাই বাতি বাতি ফেলিচলৈ চিঠি লিখিছিল। চিঠিৰ উত্তৰ তেওঁৰ অফিচৰ ঠিকনাত আহিছিল। খুলি লগে লগেই পঢ়িছিল। কেতিয়াবা একোখন চিঠি বিশবাৰ পৰ্য্যন্ত পঢ়িছিল। প্ৰয়োজনবোধে তৎক্ষণাত অফিচতে উত্তৰ লিখিছিল। কাষৰপৰা তেওঁৰ বহু তিনিজনে (ডাইৰেক্টৰ) চাই থাকিলেও খাতিৰ নকৰিছিল। টাইপ ৰাইটাৰৰ আগত, আনকি গ্ৰাহকৰ সন্মুখতো তেওঁ লিখে আৰু নতুন চিঠি পঢ়াৰ দৰে একেখন চিঠিকে বাৰে বাৰে পঢ়ে।

ইমান হেঁপাহ, ইমান আগ্ৰহৰ পিছতো ফেলিচৰপৰা সময় মতে উত্তৰ নাপাই কাফ্কাৰ দুখ। চিঠিৰ বাবে তেওঁ উৎকণ্ঠিত হৈ থাকে। এবাৰ ১৬ দিন পৰ্য্যন্ত ফেলিচৰ কোনো উত্তৰ নাপাই কাফ্কাৰ ফেলিচৰ বান্ধৱী মেক্সৰ ভনীয়েক চফিয়ালৈ হস্তক্ষেপ বাঞ্ছা কৰি চিঠি লিখিলে। তাৰ পিছতো ফেলিচৰ কোনো খবৰ নাপাই মেক্সক ধৰিলে। বন্ধুৰ অনুৰোধ ৰাখি মেক্স ব্ৰডে ফেলিচলৈ

লিখিছিল— “কাফ্কা এনেকুৱা এটা মানুহ যি বিচাৰে সৰ্বস্ব। আপোচ কৰিবলৈ প্ৰস্তুত নহয়। এটা উদাহৰণ : কিবা এটা লিখাৰ বাবে যেতিয়া সি সৰ্বাত্মকৰূপে সাজু নহয়, লেখাৰ নামত এটা শাৰীও নিলিখে। অন্য ক্ষেত্ৰতো সি তেনেকুৱাই। moody আৰু খেয়ালী মনৰ। কিন্তু প্ৰয়োজনসাপেক্ষে সি প্ৰায়োগিক ক্ষেত্ৰত বুদ্ধিমান আৰু সংবেদনশীল। সাঁচা কথা, সি শাৰীৰিকভাৱে শক্তিশালী নহয়। তাৰ দৈনন্দিন চাকৰি জীৱন বৰ অনুকূল নহয়। দ্বন্দ্ব-সংঘাত আছে। সেইবোৰ অতিক্ৰম কৰাত তাক সহায়হে কৰিব লাগে। মই ভাবোঁ সি এটা অসামান্য আৰু অনন্য সাধাৰণ মানুহ যাৰ প্ৰতি আমাৰ আচৰণ বেলেগ ধৰণৰ হ’ব লাগে। প্ৰতিদিনে দুই বজালৈকে অফিচ কৰি তাৰ বৰ কষ্ট হয়। আবেলি সি ভাগৰি-জুগৰি ঘৰলৈ আহে। বাতিও সেই : profusion of vision-ত ভোগে। বৰ দুখ লাগে। এই সময়ত সি এখন উপন্যাস লিখি আছে। যাৰ বাবে সি সৰ্বস্ব উজাৰি দিছে। নতুন কিবা এটা কৰিব সি। দুঃচিন্তা মুক্ত হ’ব নোৱাৰিলে সি লিখিব নোৱাৰিব।”

কাফ্কাৰ কি ভাগ্য ! মেক্স ব্ৰডৰ দৰে তেওঁক বুজি পোৱা বুকুৰ বাঁহে পাইছিল !

কাফ্কাৰ অভিন্ন হৃদয়ৰ বন্ধু, জীৱনীকাৰ মেক্স ব্ৰড

১৬

দ্বিতীয় দেখা

ইউৰ' ৰে'ল ভ্ৰমণ বৰ আৰাম আৰু আনন্দদায়ক। মোক যদি কোনোবাই সোধে :
তুমি ইউৰোপত ৰে'লত নে উৰাজাহজত ফুৰি ভাল পাবা? উত্তৰত কালক্ষয়
নকৰাকৈ ক'ম : হাতত সময় থাকিলে ইউৰ'ৰ ফাৰ্ষ্ট ক্লাছত। ইয়াতকৈ ভাল সা-
সুবিধা আৰু আৰাম ক'ত আছে? বাৰ্লিনৰপৰা ৰে'লেৰে প্ৰাগলৈ ছয় ঘণ্টাৰ বাট।
বাটত মনোৰমা এল্ বি। ৰে'লৰ দুৰন্ত গতিয়ে যেন নিতৌ প্ৰতিযোগিতা কৰে এই
খৰশ্ৰোতা নদীখনৰ সৈতে। ইউৰ' ৰে'লৰ অভ্যন্তৰৰ সৌকৰ্য্য-সুসমাই যেন ফেৰ
মাৰিব খুজিছে তৰিৎ গতিৰে এৰি থৈ অহা উপমাবিহীন নৈঃসৰ্গিক শোভা আৰু
পূব আৰু দক্ষিণ-পূব দিশত পাহাৰেৰে বেষ্টিত অনিন্দ্য-সুন্দৰ চিটি ড্ৰেছডেনৰে।
ইউৰোপৰ এখন আধানাজী (unspoiled) নোহোৱা বেগৱতী নদী এল্ বিৰ কাষে
কাষে একাধিক দৰ্শনীয় নগৰ, চহৰ আৰু গাঁওবোৰ।

প্ৰাগৰপৰা বাৰ্লিনলৈ 'সপোনৰ যাত্ৰা'ত ৰে'লেৰে গৈ আছিল কাফ্কা।
সেই দিনটো আছিল ১৯১৩ চনৰ ২৩ মাৰ্চ। উদ্দেশ্য ফেলিচক লগ পোৱা।

বাৰ্লিনলৈ যাব নে নেযায়? শেষ মুহূৰ্তলৈকে কাফ্কাই মন স্থিৰ কৰিব
পৰা নাছিল। আগদিনা তেওঁ ফেলিচক ক'লে যে তেওঁ গৈ আছে। যোৱাৰ জোৰদাৰ
প্ৰস্তুতি চলাই আছে। প্ৰস্তুতি মানে ফেলিচে তেওঁক দেখাৰ আগতে ভালকৈ এঘুমটি
শুই লোৱা। যোৱা সপ্তাহত তেওঁৰ ভাল টোপনি হোৱা নাই। নিদ্ৰাহীনতাৰ বাবে

তেওঁৰ মূৰৰ বিষ আৰু চুলিবোৰত ৰূপালী পক ধৰিছে। “তোমাক লগ পোৱাৰ
আগতে মই ভালকৈ টোপনি যাব পৰা হ'লে! মোৰ আঁঠু কঁপা নাই অৱশ্যে। মই
চাগে এতিয়া যেনেকৈ আছোঁ, তেনেকৈয়ে তোমাৰ ওচৰ ওলাবগৈ লাগিব। সদ্যহতে
এই চিঠি লেখকে তোমালোক দুয়োৰেপৰা বিদায় লৈছে। দুয়ো ছমাহৰ মূৰত
আকৌ লগালগি হ'ব। শেষত এই লেখকৰ সৈতে থকা আচল মানুহটো তোমালৈ
আগবঢ়ালোঁ।” (চিঠিৰ তাৰিখ ২১ মাৰ্চ ১৯১৩)।

যাত্ৰা এতিয়াও অনিশ্চিত

২২ মাৰ্চ ১৯১৩ : কাফ্কাৰ টেলিগ্ৰাম ফেলিচলৈ— যাত্ৰা এতিয়াও অনিশ্চিত।
সেইদিনটো আছিল শনিবাৰ। সন্ধিয়া ৰে'লত উঠি কাফ্কা ৰাতি বাৰ্লিন পালেগৈ।
পিছদিনা ২৩ মাৰ্চৰ পুৱা হোটেল Askanische হফৰপৰা হোটেলৰ পেডত
ফেলিচলৈ চিঠি লিখে জনালে যে তেওঁ এতিয়া বাৰ্লিনত। আবেলি ৪/৫ বজাত
আকৌ প্ৰাগলৈ উভতি যাব। “কি হ'ল তোমাৰ ফেলিচ? শনিবাৰে মই আহি
পামহি বুলি মই দিয়া চিঠি তুমি নিশ্চয়কৈ পাইছা। এতিয়াও তোমাৰ কোনো খা-
খবৰ নাই। এই ল'ৰাজনৰ হাতত এই চিঠিৰ উত্তৰ পঠাই দিবা অথবা মোলৈ
ফোন কৰিবা। মই হোটেলত বহি অপেক্ষা কৰি আছোঁ।” বুলি চিঠিখন লিখি
হোটেলৰ ল'ৰা এটাৰ হাতত ফেলিচলৈ পঠাই দিলে। কিন্তু বেচেৰী ফেলিচ!
তাইৰ ঘৰ কাফ্কা থকা হোটেলৰপৰা আছিল বহু যোজন দূৰত। তাই চিঠিখন
পাই হোটেললৈ আহে মানে কাফ্কা ঘূৰি যাবৰে হ'ব। হোটেল আহি পোৱা
অসম্ভৱ। ইফালে লবিত ফেলিচলৈ ৰৈ ৰৈ কাফ্কা অস্থিৰ। অগত্যা ফেলিচে
কাফ্কাৰলৈ ফোন কৰিলে। এইদৰে ইমান ওচৰলৈ আহিও তেওঁলোকৰ সেইবাৰ
কায়িক মিলন নহ'ল।

গৈ পায়ৈই গ্যেটে

বাৰ্লিনৰপৰা ঘৰলৈ আহি কাফ্কাই ফেলিচক জনালে— সকলো সুকলমে সম্পন্ন হ'ল। পিছে এজনৰহে দেহা ভাগৰুৱা। (নিজৰ কথা কৈছে) মূৰ ঘূৰাইছে। তথাপি গ্যেটেই মৃত্যুৰ আগে আগে ৰাতি দহমান বজাত কি কৈছিল তাকে পঢ়িলোঁ। গ্যেটেই এষাৰ প্ৰলাপ বকিছিল, যি এষাৰ মোৰ মূৰৰপৰা বাজ কৰিব পৰা নাই — “ক’লা কেঁকোৰা চুলিৰে সেই ধুনীয়া মূৰটোলৈ চোৱা, এন্ধাৰ পটত ৰঙৰ কি বৈভৱ!” (Look at the beautiful head with black curls - in magnificent coloring against a dark background!) অৱশ্যে কাফ্কাই বাক্যটো সামান্য ভুলকৈ উদ্ধৃতি দিছিল।

বাৰ্লিনৰপৰা ঘূৰি গৈ কাফ্কা অফিচৰ কামত সাংঘাতিক ব্যস্ত হৈ পৰিল। ক্লান্ত আৰু অৱসন্ন হৈ তেওঁ যেতিয়া ঘৰলৈ ঘূৰি আহে, নিজৰে মূৰটো নিজৰ নহয় যেন অনুভৱ কৰিছিল। সেয়েহে মৃত্যুৰ পূৰ্বে গ্যেটেই বকা প্ৰলাপ বাক্য বাৰে বাৰে তেওঁৰ মনলৈ আহিছিল।

বাৰ্লিন ভ্ৰমণৰ পিছত কাফ্কাই ফেলিচলৈ লিখা সৰহভাগ চিঠিতে লিখিছিল তেওঁৰ শৰীৰ আৰু মনৰ অৱস্থাৰ কথা। প্ৰায়ে তেওঁৰ টোপনি নাহে। ঘৰৰ পৰিৱেশ তেওঁৰ লিখাৰ বাবে মুঠেই অনুকূল নহয়। তেওঁৰ কোঠাটোও সেমেকা। তেওঁ লিখি থাকোঁতে কাষৰ কোঠাত মাক-দেউতাকে সশব্দে তাক খেলি থাকে। এবাৰ কি হ'ল, ঠাণ্ডা লাগি কাহ-কফ বেছি হোৱাত মাক-দেউতাকে কাফ্কাৰ তেওঁলোকৰ

কোঠাতে থাকিবলৈ দিলে। তেতিয়া ৰাতি চাৰে দহ বাজিছিল। আলহী-অতিথিক (ভনী আৰু ভনী জেঁৱায়োক) বিদায় দি কাফ্কাৰ দেউতাকে মাকৰ সৈতে তাকপাত খেলাত লাগিল। খেল শেষ হোৱাৰ নাম নাই। নুঠে হে নুঠে। বেচেৰী মাক গিৰীয়েকৰ অবাধ্য হ'ব নোৱাৰে। কাফ্কাই মাকৰ পাছফালে বহি লিখি আছিল। এবাৰ দেউতাক পানীৰ বটল আনিবলৈ উঠি যাওঁতে কাফ্কাই মাকক ফুচ্ফুচাই ক'লে : “মা, শুই থাকাগৈ যোৱা।” কিন্তু মাক উঠি যাব নোৱাৰে। উঠি যোৱা কঠিন। বাধ্য। পানীৰ বটলটো আনি দেউতাকে ঘোষণা কৰিলে : Double the last two! আৰু দুগেমে খেলিব। পশ্চিমীয়া দেশবোৰতো যে মদগৰ্বী পুৰুষে মহিলাসকলক শোষণ কৰিছিল এইটো এটা উদাহৰণ।

অকৃতনিশ্চয়তা

কাফ্কাৰ ফেলিচৰ প্ৰতি যিমানেই অনুৰাগ বাঢ়িছে সিমানেই তেওঁৰ অকৃতনিশ্চয়তা (indecisiveness) বেছি হৈছে। প্ৰেম লাহে লাহে দায়িত্ববোধ হ'বলৈ গৈছে। বিশেষকৈ বাৰ্লিনৰ Whitsun-ত হ'লীডে কটাৰলৈ গৈ (১২ আৰু ১৩ মে' ১৯১৩ চন) কাফ্কাই অকল ফেলিচকে নহয়, ফেলিচৰ বাপেককো লগ পাই অহাৰ পিছত। এতিয়া কোনে কাফ্কাৰ হৈ কথাবোৰ আগবঢ়াই নিব? ফেলিচৰ বাপেকলৈ কোনে চিঠি লিখিব?

‘মোৰ প্ৰিয়তমা ফেলিচ’ বুলি কাফ্কাই ১৮ মে'ত লিখা এই দীঘল চিঠিখনৰ কিয়দংশ পঢ়ক : “মই দায়িত্ব বহন কৰিব নোৱাৰোঁ। কাৰণ মই ভাৱোঁ ই বৰ গধুৰ, আনহাতে, তুমিও ল'ব নোৱাৰা, কাৰণ তুমি কাচিৎ এই বিষয়ে জানা।... এই ক্ষেত্ৰত মোৰ আশা একেবাৰে ক্ষীণ নহয়; কিন্তু দায়িত্ব বোলা বস্তুটো বেছ ডাঙৰ। এই কাৰণেই মই এতিয়া তোমাৰ দেউতাকালৈ লিখিব খোজোঁ। মোৰ পিতৃ-মাতৃ বা বন্ধু কোনেও মোক উপযুক্ত পৰামৰ্শ দিব নোৱাৰে। তোমাৰপৰা সিহঁতে বেছি আশা নকৰে আৰু মোকেহে পৰামৰ্শ দিব যি ভাল দেখা কৰা বুলি। সকলো দায়িত্ব কান্ধ পাতি লোৱা, নাইবা নক'বও পাৰে এইদৰে। তেওঁলোকৰ ভিতৰত প্ৰথমে মোৰ মা, তেওঁ একো নাজানে, তেওঁ কিবা এটা কৰিলেও তেওঁৰ মাতৃকল্প অহংকাৰ আৰু মৰমৰ বাবে কথাবোৰ বুজিবলৈ অপাৰগ। তেওঁৰপৰা

কোনো পৰামৰ্শ আশা কৰা মিছা। তোমাৰ দেউতাৰা একমাত্ৰ ব্যক্তি যি পৰামৰ্শ দিব পাৰে। এই দিশৰপৰা যোৱা Whitsun ভ্ৰমণ বৰ উপযোগী। তেওঁৰ পৰামৰ্শ মোৰ সপক্ষে যাব বুলিও পূৰ্ব ধাৰণা কৰাৰ কাৰণ মই নেদেখোঁ। মই এতিয়া তোমাক যি কথা কৈছোঁ, তেওঁকো এই কথাবোৰ ক'ম, কিন্তু ইয়াতকৈ স্পষ্টকৈ। আৰু এইটো শুনাত বিষম লাগিব পাৰে, কিন্তু কাৰ্য্যতঃ এইটোৱেই এতিয়া মোৰ বাবে সমীচীন হ'ব। মই তেওঁক সুধিম, যদিহে তেওঁ কোনোবা চিকিৎসকক ভৰসা কৰি মোক সমূল্যে না নকৰে..!”

১৮

কাফ্কাৰ বিচৰণভূমি প্ৰাগ্ চহৰৰ মেপ

তুমি হ'বা নেকি মোৰ পত্নী

“তোমাৰ অসুখ নেকি? জ্বৰ এতিয়াও আছে? ডাক্তৰৰ ওচৰলৈ নগৈ ঘৰতে জিৰণি লৈ ভাল কৰিছা। (কাফ্কাৰ ফেলিচহঁতৰ ডাক্তৰজনৰ ওপৰত আস্থা নাই)। মই তোমাৰ পৰিচৰ্যা কৰিব পৰা হ'লে!

আচলতে এতিয়া আমাৰ দুয়োকে জিৰণিৰ প্ৰয়োজন। এতিয়া আমাৰ দুয়োকে একেটা বস্তুৰে প্ৰয়োজন। চোৱা, ইয়াতকৈ আমাৰ আৰু কি স্বাভাৱিক মিল লাগে আৰু আমি একেখন ঠাইলৈকে যোৱা উচিত।

মই তোমাক ভালপাওঁ নে বুলি তুমি মোক সোধা উচিত নহয়। কেতিয়াবা মই কি ভাবোঁ জানা— সকলো, সকলো পৰিত্যক্ত বস্তুৰ মাজত তুমি অকলশৰে বাৰ্লিনৰ খণ্ডহৰৰ মাজত বহি আছা।

‘The Judgement’ (২২ আৰু ২৩ ছেপ্টেম্বৰত, ১৯১২ চনত লিখা কাফ্কাৰ জীৱনৰ টাৰ্ণিং পইণ্ট বুলি বিবেচিত চুটিগল্প, যি গল্প তেওঁৰ ‘complete opening out’) চুটিগল্পটো বুজাই ক'ব নোৱাৰিম। এই গল্পটোৰ বিষয়ে ডায়েৰীত মই কি লিখি থৈছোঁ, সম্ভৱ হ'লে তোমাক দেখুৱাম। ইয়াত বহুত কথা বিমূৰ্তকৰণ কৰা হৈছে যদিও সেয়া কেতিয়াও স্বীকাৰ কৰা নাযায়। বন্ধুজন কাচিৎহে বাস্তৱৰ ব্যক্তি। হয়তো তেওঁ বাপেক আৰু Georg-ৰ মাজত থকা মিলখিনিৰো ওপৰত। গল্পটোৱে বোধহয় পিতা-পুত্ৰৰ জীৱন যাত্ৰাৰ লগতে পিতা-পুত্ৰৰ সম্পৰ্কৰ দৃষ্টিকোণত পৰিৱৰ্তনৰ কথা কৈছে। কিন্তু মই একেবাৰে নিশ্চিত নহয়।

আজি মই তোমালৈ Stoker-খন (গল্প আৰু পিছলৈ উপন্যাস *আমেৰিকা*ৰ

প্ৰথম অধ্যায়) এটা পঠাইছোঁ। দয়া কৰি এই কণমানিটোক গ্ৰহণ কৰিবা। তাক তোমাৰ কাষত বহুৱাই লৈ শলাগিবলৈ নাপাহাৰিবা, তোমাৰপৰা সি তাকে বাঞ্ছা কৰে। কাইলৈ মই ডাক্তৰৰ মোৰ বিষয়ে কোৱা অদ্ভুত কথাবোৰৰ সঠিক ৰিপ'ৰ্ট পাম বুলি আশা কৰিলোঁ। পিছে তেওঁনো কোন? তোমালোকৰ ফেমিলী ডাক্তৰ? তেওঁৰ নাম কি?” (চিঠিৰ তাৰিখ ১০ জুন ১৯১৩)

স্মৰণযোগ্য যে বৰ্লিনলৈ যাওঁতে কাফ্কাৰ শোচনীয় স্বাস্থ্য দেখি ডাক্তৰ এজনে ফেলিচৰ দেউতাকৰ আগত এটা নেতিবাচক মতামত দিছিল। কাফ্কাই যদিও ১৮ মে'ৰ চিঠিখনত ফেলিচক তেওঁৰ জীৱন সংগিনীৰূপে পোৱাৰ বাবে ফেলিচৰ দেউতাকলৈ চিঠি লিখাৰ কথা কৈছিল, যদিও তেওঁৰ অকৃতনিশ্চয়তাৰ বাবে চিঠিখন আৰু লিখা নহ'ল। কিন্তু ১৫ জুনত লিখা 'heavy' চিঠিখনত প্ৰথমবাৰ ফেলিচক বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিছিল: “তুমি হ'বা নেকি মোৰ পত্নী? ভাবি চাবানে কথাটো? তুমি কৰিবানে?”

কাফ্কাৰ ড্ৰয়িং

ফেলিচৰ সৈতে বাগদানৰ প্ৰস্তুতি

কাফ্কাই ফেলিচলৈ বিবাহ প্ৰস্তাৱ দিলে ঠিকেই, কিন্তু তেওঁ অস্থিৰ হৈ পৰিল। প্ৰেম যেতিয়া মুক্ত আৰু স্বতঃস্ফূৰ্ত হৈ থাকে, ই প্ৰস্ফুটিত হয়। প্ৰেম যেতিয়া দায়িত্ব হৈ পৰে তেতিয়াই ই সামৰণিৰ দিশে গতি কৰে। বাৰ্ট্ৰাণ্ড ৰাছেলৰ এই ধৰণৰ কথা এয়াৰ কাফ্কাৰ চিন্তা আৰু কামত পৰিলক্ষিত হ'ল। সেই সময়ত তেওঁ ফেলিচলৈ লিখা চিঠিবোৰেই ইয়াৰ ভূৰি ভূৰি প্ৰমাণ।

চিঠিবোৰত ঘাইকৈ তেওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱন কোনো নাৰীৰ সৈতে বাটোৱাৰা কৰাৰ অনীহাই বিদ্যমান। কিন্তু নিঃসংগ জীৱনো তেওঁৰ কাম্য নহয়। ভয় কৰে বুলি ক'লেও অত্যাুক্তি নহয়। কি কৰিব তেওঁ? যুগ্ম জীৱন আৰম্ভ কৰিব নে নিঃসংগ হৈ থাকিব? তীব্ৰ অন্তঃযুদ্ধ। “মই এই ভিতৰৰ তৰ্ক-তৰ্কিখন শেষ কৰিব পৰা নাই, তৰ্কখনৰ বিষয় ওৰহীন। অসম্ভৱবোৰহে বাৰে বাৰে প্ৰমাণিত হৈ থাকে।” (১৯১৩ চনৰ এক জুলাইৰ চিঠি, আগষ্টৰো হ'ব পাৰে।) এৰা, এয়াই কাফ্কাৰ অকৃতনিশ্চয়তা। এই চিঠিখন কাফ্কাৰ মনঃস্তম্ব বুজি পোৱাৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ। ‘অ’ মোৰ আপোনাৰ ভাষালৈ চিঠিখন ভাঙিলোঁ— “তুমি সকলোবোৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰাৰ পাছতো, ফেলিচ, প্ৰচেষ্টা অসম্ভৱ? তুমি মোক ভুল বুজিছা, মই কেতিয়াও কোৱা নাছিলোঁ যে কথাবোৰ লিখিত ৰূপত জনালে সকলোবোৰ ফট্‌ফটীয়া হৈ পৰিব। কাৰ্যতঃ বিপৰীতহে হ'ল! মই কোৱা কথাটো হ'ল লিখিত ৰূপে সকলোবোৰ পৰিষ্কাৰ আৰু খেলি-মেলি লগায়, মই ইয়াকেহে কৈছিলোঁ। তুমি কোৱাৰ দৰেই নহয়। যদিও মই সদায় তোমাতে হয়ভৰ দিওঁ...”

কাফ্কাই ফেলিচলৈ বিবাহ প্ৰস্তাৱ দিলে ঠিকেই, কিন্তু তেওঁ এতিয়া অস্থিৰ আৰু পশ্চাদ্গামী। তাৰ বাবে তেওঁ ফেলিচৰ সৈতে যুক্তি-তৰ্কৰ যুঁজ-বাগৰ আৰম্ভ কৰি দিছে। তেওঁ ফেলিচলৈ লিখিলে : “মই আশা এৰিব পৰা নাই। এইবাবেই মই মোৰ সকলো বাদানুবাদ এৰিছোঁ। লগতে এই কথাও লুকুৱাই থোৱা উচিত নহয় যে বাদানুবাদ হৈছে সজ্ঞানে। বিভ্ৰান্ত কৰাৰ বাবে। মই ভাবোঁ তোমাৰ চিঠিয়ে মোৰ বাদানুবাদক চুবুৰী পৰা নাই। আৰেগৰ বশত তুমি বাদানুবাদৰ বৃহৎ প্ৰতিবন্ধকতাক তুচ্ছ গণ্য কৰিলা (তোমাৰ দয়া ভাবনা আৰু সীমিত অভিজ্ঞতাৰ বাবে)। হওঁতে হয়, দেখাত তুচ্ছ। যাক অতিক্ৰম কৰিবলৈ লাগে মাথোঁ অলপমান সাহস। কিন্তু সঁচাকৈয়ে জানো মই অসত্য প্ৰমাণিত হোৱা বিচৰিছিলোঁ? নাই বিচৰা। ইয়াৰ তিনিটা সম্ভাৱ্য উত্তৰ আছে— ১. এইটো অসম্ভৱ আৰু এইবাবেই মই নিবিচাৰো। ২. এইটো অসম্ভৱ, সদ্যহতে ইয়াক নিবিচাৰো। ৩. এইটো অসম্ভৱ যদিও মই বিচাৰোঁ। মই তোমাৰ চিঠিখন তৃতীয়টো ধাৰণাৰে গ্ৰহণ কৰিছোঁ। আৰু মই তোমাক কইনা মোৰ প্ৰিয়তমা বুলি লৈছোঁ। থোৰতে (নোকোৱাকৈ নোৱাৰোঁ) সম্ভৱতঃ শেষবাৰৰ বাবে কওঁ— আমাৰ অসুখী ভৱিষ্যৎ সম্পৰ্কে মোৰ অদ্ভুত ভয় হৈছে। আমাৰ যুগ্ম জীৱনে আৰু মোৰ মানসিক প্ৰবৃত্তিৰপৰা উৎসৰিত ভ্ৰান্তিয়ে প্ৰথমে তোমাক প্ৰভাৱিত কৰিব। বৰ গভীৰভাৱে কৰিব!! আৰু মোৰ দৰে শীতলৰঞ্জী, স্বাৰ্থপৰ, উদাসীন প্ৰাণী, যি (শৰীৰ) দুৰ্বল্য সত্ত্বেও এইবোৰৰ প্ৰভাৱৰপৰা মুক্ত হৈ থাকিব। যাতনা লাঘৱ কৰাতকৈ মই গোপনে ৰাখিব পাৰোঁ।

এতিয়া প্ৰথমে আমি কি কৰা ভাল, ফেলিচ? ঠিক আছে, মই তোমাৰ

পিতৃ-মাতৃলৈ লিখিম। তাৰ আগতে মই মোৰ মা-দেউতাক ক'ব লাগিব। মোৰ এই ঘোষণা, পাঁচটা বাক্যৰে হওক লাগিলে, ইয়েই হ'ব যোৱা মাহবোৰত মোৰ মাৰ স'তে হোৱা দীঘল কথোপকথন আৰু দেউতাৰ স'তে বহুত বছৰৰ মূৰত পতা কথা। এই বাবেই মোৰ পছন্দ নহ'লেও গভীৰভাৱে তেওঁলোকৰ কাষ চাপিব লাগিব। এই চিঠিখনৰ উত্তৰ তোমাৰপৰা নোপোৱালৈকে মই আগ নাবাটোঁ। কাৰণ এতিয়াও তুমি মোৰ প্ৰতি সম্পূৰ্ণ দায়বদ্ধ যেন নালাগে।”

কাফ্কাই তেওঁৰ অকৃতনিশ্চয়তা দূৰ কৰিব পাৰিলেনে?

কাফ্কাৰ দিনৰ প্ৰাগ্ বা প্ৰাহা। সোঁফালে কাফ্কাৰ সমাধি।

ফেলিচৰ ঘৰত কাফ্কা

মিলান কুণ্ডেৰা (১৯২৯- ২০)ই 'দি আৰ্ট অব্ দ্য নভেল' গ্ৰন্থৰ এটা অধ্যায়ত কাফ্কাৰ চিন্তাৰ কথা আলোচনা কৰিছে। অধ্যায়টোৰ নাম Somewhere Behind। অধ্যায়টোৰ শীৰ্ষত আছে চেক কবি Jan Skacel-ৰ এফাকি কবিতা :

Poets don't invent poems

The poem is somewhere behind (পিছফালে ক'ৰবাত)

It has been there for a long long time

They merely discovers it.

ইয়াত মানে 'পিছফালে ক'ৰবাত'ত কুণ্ডেৰাই লিখিছে : কাফ্কাই ভৱিষ্যৎ প্ৰবক্তা বা পূৰ্বভাষক নহয় (made no prophecies)। কিন্তু তেওঁ মানুহ হিচাপে মানুহে কৰা আচৰণৰ পিছফালে থকা কাৰণবোৰ পটুতাৰে চিনাক্ত কৰি তাৰ প্ৰকৃতি-প্ৰবৃত্তি আৰু আকাৰ-বিকাৰ উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল।

ইটালীৰ কবি ডাণ্ডে এলিগিয়েৰিয়ে কোৱা কথা : কোনো কৰ্মত নিৰত কৰ্মকাৰণগৰাকীৰ প্ৰাথমিক উদ্দেশ্য হৈছে তেওঁ নিজৰ মূৰ্তিক অনাবৃত কৰা। ফেলিচলৈ লিখা চিঠিবোৰতো আছে কাফ্কাৰ সংশয় বিকাৰ আৰু স্বজ্ঞানৰ ভৰপূৰ প্ৰকাশ। কাফ্কাই ১৯১৩ চনৰ এক জুলাইত দীঘল তথা তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ চিঠিখনত ফেলিচক সুধিলে : তোমাৰ মা-দেউতাৰাই মোৰ চিঠিখনৰ বিষয়ে কি ক'লে ?

Whitsun-ত হ'লীডে কটাবলৈ গৈ (১২ আৰু ১৩ মে' ১৯১৩ চন) কাফ্কাই ফেলিচৰ ঘৰলৈ গৈ তাইৰ পৰিয়ালৰ সদস্যসকলক লগ পাই অহাৰ

কথা লিখিছিলে। এতিয়া কোনে কাফ্কাৰ হৈ কথাবোৰ আগবঢ়াই নিব ? ফেলিচৰ বাপেকলৈ কোনে চিঠি লিখিব ?

এই প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা কৰিও মূৰকত মন বান্ধি কাফ্কাই ফেলিচৰ দেউতাকলৈ জটিল বুলি ভবা চিঠিখন লিখি ডাকত দিলে। আৰু ১৯১৩ চনৰ এক জুলাইত দীঘল চিঠিখনত ফেলিচক সুধিলে : তোমাৰ মা-দেউতাৰাই মোৰ চিঠিখনৰ বিষয়ে ক'লে ?

তাৰ আগতে জানি লওঁ আহক বাৰ্লিনৰ whitsun-ৰ সেই তিষ্ঠা অভিজ্ঞতাটো : কাফ্কা ফেলিচৰ ঘৰলৈ যোৱা প্ৰথম দিনটোৰ কথা। সিদিনা ফেলিচৰ ঘৰত পদাৰ্পণ কৰা কাফ্কাৰ খৰ্বকায় চেহেৰা দেখি ফেলিচৰ পৰিয়ালৰ সদস্যসকলে সহজভাৱে ল'ব পৰা নাছিল তেওঁক। অৱশ্যে ফেলিচৰ ভগ্নী এৰেনাইহে তেওঁৰ প্ৰতি সহানুভূতি প্ৰদৰ্শন কৰিছিল। ফেলিচৰ ঘৰৰ সদস্যসকল আছিল ওখ-পাখ, হস্ত-পুষ্ট চেহেৰাৰ। তাৰ তুলনাত কাফ্কাৰ দেখা গৈছিল তেনেই ক্ষীণকায় প্ৰাণীৰূপে। ফেলিচৰ পৰিয়ালৰ লোকসকলৰ বক্তা চাৰনিত স্বাভাৱিকতে তেওঁ অস্বস্তি বোধ কৰিছিল, ভুগিছিল হীনমন্যতাত।

সেই তিষ্ঠা অভিজ্ঞতাৰ কথা কাফ্কাৰ মুখৰপৰাই শুনক। তেওঁ ফেলিচলৈ লিখিছিল : “তোমাৰ পৰিয়ালৰ খবৰ কি ? তেওঁলোকৰ প্ৰতি মোৰ মনোভাব বৰ আউল লগা বিধৰ। ইয়াৰ কাৰণ সম্ভৱতঃ তোমাৰ ঘৰখনে মোক লৈ কপাল চপৰিয়াই আছে! তেওঁলোকৰ সমুখত মোৰ নিজকে অতি ক্ষুদ্ৰ যেন অনুভৱ হয়। মুখবোৰত মাৰাত্মক অভিব্যক্তিলৈ তেওঁলোকে মোৰ চৌপাশে একোটা জায়েণ্টৰ দৰে থিয় হৈ আছে। একমাত্ৰ ব্যতিক্ৰম তোমাৰ ভণ্ডি এৰেনা, যি মোক মুহূৰ্ততে মুহি পেলালে। গোটেই পৰিস্থিতিতো আছিল এনেকুৱা : তুমি যিহেতু তেওঁলোকৰ, এইবাবে তেওঁলোক ডাঙৰ। তুমি মোৰ নহয় বাবেই মই হ'লোঁ সৰু। এইমাত্ৰ এই দৃষ্টিকোণৰপৰা মইহে কথাটো চাইছোঁ, তেওঁলোকে নহয়। তেওঁলোকৰ আটাইবোৰ আতিথ্য আৰু মহানুভৱতা সত্ত্বেও তেওঁলোকে এইধৰণে আচৰণ কৰিলে কিয় ? মই তেওঁলোকৰ সন্দৰ্ভত এটা অশোভন ধাৰণা লৈ আছোঁ। এতিয়া মই জানিব বিচাৰিম— তোমাৰ ভনী এৰেনাই মোৰ বিষয়ে কি ক'লে, লাগিলে সেয়া কটু কথাই হওক বা বিদ্বেষপূৰ্ণই হওক, মোক তুমি কোৱা।”

কবি স্টিফেন স্পেণ্ডাৰে কৈছিল— কবিতা এক প্ৰকাৰৰ গুপ্ত দোষ (secret vice)। কবিতা লিখি থাকোঁতে কোনোবাই দেখিলে আৰু কি লিখি আছা বুলি সুধিলে তেওঁ বৰ অস্বস্তিবোধ কৰিছিল। মোৰো সংবেদনা একেধৰণৰ। কোনোবাই দেখে বুলি অজান সংকোচ জাগে। নিজকে চোৱাৰ কি যে যাতনা! যেন বেদনাহে বৰণ কৰিছোঁ। “আমি জেনে শুনে কৰেছি বিষপান!” এইবাবেই বোধহয় হয়তো *মুদ্ৰাদোষ*। লিখি থকা সময়ত একান্ত নিজৰ ভংগীত থাকিব খোজোঁ।

নৱকান্ত বৰুৱা ছাৰৰ কথা কওঁতে এবাৰ বীনা বাইদেৱে (ছাৰৰ পত্নী) *নতুন দৈনিকত* লিখা মনত আছে— “কেতিয়াবা দোভাগ নিশা সাৰ পাই মানুহজনক টেবুলত বহি লিখি থকা দেখিলে অচিনাকি কোনোবা এজন যেন লাগে।” লিখি থকা মানুহজনৰ মুখতহে আচল লেখকজন থাকে নেকি? এই কথা আজিলৈকে কাফ্কাৰ সমান ভালকৈ কোনেও ক’ব পৰা নাই।

এবাৰ ফেলিচে কাফ্কাৰ লিখিলে যে তাই তেওঁৰ ওচৰতে বহি তেওঁ কি লিখে চাই থাকিব খোজে। উত্তৰত কাফ্কাই (১৯১৩ চনৰ ১৪-১৫ জানুৱাৰীত লিখা চিঠি) নিশা ফেলিচলৈ কি লিখিলে পঢ়কছোন—

“এবাৰ তুমি মোক ওচৰতে বহি মই লিখি থকা চাই থাকিম বুলি কৈছিল। শুনা, তেতিয়া মই একো লিখিব নোৱাৰোঁ। (এনেও মই বেছি লিখিব নোৱাৰোঁ)। তেতিয়া মই একোৱেই লিখিব নোৱাৰিম। লেখা-মেলা কৰা মানে নিজকে উজাৰি দিয়া। এয়া একপ্ৰকাৰ আত্ম উন্মোচন আৰু আত্মসমৰ্পণ। এই প্ৰক্ৰিয়াত মানুহে আনৰ সৈতে (কাহিনীৰ চৰিত্ৰ) জড়িত হৈ, নিজকে হেৰুৱাই পেলোৱা যেন অনুভৱ কৰে। সঠিক মনোভংগী থকালৈকে লেখকে নিজকে সংকুচিত কৰি আনিব তেওঁৰ

চৰিত্ৰবোৰৰ বাবে, যিবোৰ লেখকজন থকালৈকে জীয়াই থাকিব বিচাৰে। কেতিয়াবা বিশেষ আত্ম-উন্মোচন আৰু আত্মসমৰ্পণে লিখাৰ বাবে পৰ্যাপ্ত নহয়গৈ। যেতিয়া অন্য উঁহ বা গভীৰ নলীনাৰবোৰ শুকাই কৰাল মাৰে, অস্তিত্বৰ উপৰিভাগৰপৰা উৎসাৰিত লেখা মূল্যহীন। এইবাবেই লিখি থাকোঁতে লেখকজন একান্তই অকলশৰীয়া নহয়। লেখকে লিখি থকা সময়ত পৰ্যাপ্ত নিস্তৰ্দ্ধতা থাকিব নোৱাৰে। এই কাৰণেই আনকি নিশাও ইমান নিশা নহয়। এজন লেখকৰ হাতত পৰ্যাপ্ত সময় নাথাকে। সমুখত তেওঁৰ দীঘল বাট আৰু নিচিনি-নাজানি সহজ অবাট ল’ব পাৰে। কেতিয়াবা ভীতিবিহুল হৈও, প্ৰতিবন্ধক বা প্ৰলোভন নোপোৱাকৈও কোনো লেখকে ইয়াৰপৰা আঁতৰি অহাৰ ইচ্ছা পোষণ (এই ইচ্ছাৰ বাবে সদায় পিছলৈ ভীষণ শাস্তি ভুগিব লাগে) কৰিব পাৰে। এই সময়তে যদি হঠাৎ কোনোবাই এখন প্ৰিয়তম গুঁঠৰ এটা চুমা পায়!!

আড়ম্বৰপূৰ্ণ বাতুলতা ?

প্ৰায়ে ভাৰোঁ এটা প্ৰশস্ত বন্ধ কোঠাৰ অভ্যন্তৰত সোমাই থাকি এটা লেম্প আৰু লেখাৰ সঁজুলিবোৰকে লৈ লিখা-মেলা কৰিব পৰা হ’লে? য’ত আহাৰ যোগান ধৰা হ’ব বাহিৰৰপৰা। বেছ দূৰৰপৰা। বন্ধ কোঠাটোৰ একেবাৰে বাহিৰৰ দুৱাৰডলিত। খাদ্যসত্তাৰ গ্ৰহণ কৰিবলৈ গাউনটো পিন্ধি মই ভল্টৰ কক্ষবোৰৰ মাজদি খোজ কাঢ়ি তালৈ যাম আৰু ইয়েই হ’ব মোৰ একমাত্ৰ শাৰীৰিক কচৰৎ। তাৰ পিছত মই মোৰ নিজৰ পঢ়া মেজলৈ ঘূৰি আহিম। নিজৰ সৈতে কথা পাতি পাতি লাহে লাহে আহাৰ খাম। তাৰ পাছৰ ক্ষণত লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰিম। মই কেনেকৈ লিখিম? কিমান গভীৰতাৰপৰা বুটলি আনিম? আয়াসসাধ্যভাৱে? চূড়ান্ত অভিনিৱেশক কোনো প্ৰচেষ্টাৰ প্ৰয়োজন নাই। কিন্তু সমস্যা হ’ল, সৰহ সময় হয়তো মই ইয়াক ধৰি ৰাখিব নোৱাৰিব পাৰোঁ...। এই পৰিস্থিতিত মই যদি প্ৰথমে বিফলো হওঁ, ইয়াৰ নিশ্চিত পৰিসমাপ্তি ঘটিব এক আড়ম্বৰপূৰ্ণ বাতুলতাৰে (grandiose fit of madness)। মৰমী, তুমি কি ভাবা? তোমাৰ এই cellar-বাসীজনৰ প্ৰতি নিবোকা-চামোন হৈ নাথাকিব।”

আজিলৈকে কোনো লেখকে আপোন সৃষ্টিশীলতাৰ কথা ইমান গভীৰ আৰু প্ৰাণৱন্তভাৱে ক’ব পৰা নাই। কাফ্কা এইক্ষেত্ৰত মহান।

সজাৰ বাহিৰত চৰাই, সজাটো উদং

আজি পুৱা খোজ কাঢ়িবলৈ যাওঁতে এঘৰ মানুহৰ কুকুৰ এটাই মোক দেখি বৰকৈ ভুকিলে। (হে' ঘৰৰ গৃহস্থ, কুকুৰটোক মোৰ মৰম দিব।) তাৰ আগতে ৰাতি তৃতীয় প্ৰহৰত (সোনকালে উঠিলোঁ বুলিয়েই ৰাতিপুৱাক মাতি আনিব নোৱাৰি) কাফ্কাৰ ডায়েৰী (১৯১৪-১৯২৩)খন এই অংশটো পঢ়িছিলোঁ : বেছিভাগ কুকুৰে উদ্দেশ্যহীনভাৱে ভুকে। কিছুমানে দূৰত বিচৰণ কৰি ফুৰে। কোনোবোৰে আকৌ সম্ভৱতঃ ইহঁত উত্তম প্ৰহৰী নহ'লেও, জীৱ হিচাপে বৃজন, লাহেকৈ কাষ চাপি আহে, মানুহজনক শুঙে আৰু কিবা সন্দেহজনক গোল্ফ পালেহে ভুকিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

প্ৰাগৰ বাটে-পথে আবেলি নৈমিত্তিক পদাতিক হৈ ফুৰোঁতে কাফ্কায়ে কুকুৰৰ ভুক-ভুকনি শুনিছিল। তেতিয়া তেওঁ নিজৰ খৰ্বকায় শৰীৰটোলৈ চাইছিল। ৰাতি ডায়েৰীত লিখিছিল এইদৰে : “মোৰ উন্নতিৰ ঘাই বাধা হ'ল মোৰ এই শৰীৰটো। এই শৰীৰ বাপুক লৈ একো সিদ্ধ নহয়।” আগতেই কৈছোঁ, কাফ্কাই নিয়মিত দিনলিপি লিখিছিল।

১৯১২ চনৰ তিনি জানুৱাৰীৰ দিনলিপি — “যেতিয়া এই মোৰ organism (জটিল অংগৰে সৃষ্ট একক)ত এই কথা স্পষ্ট হৈ পৰিল যে লেখা-মেলাই মোৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ উৎপাদনশীল দিশ আৰু সকলো এই দিশলৈকে গতি কৰিছে, সকলোবোৰ, যেনে— যৌনতা, আহাৰ-বিহাৰ, পাণ ভোজন, দাৰ্শনিক উপলব্ধি, ঘাইকৈ সংগীত প্ৰীতিক উকা কৰি পেলাইছে। এই সকলো দিশতে মই

পুষ্টিহীন, মুজুৰা পৰা। মোৰ সামগ্ৰিক শক্তি ইমানেই সীমিত যে ই কেৱল মোৰ লিখা-মেলাৰ উদ্দেশ্যেহে পূৰণ কৰিব পাৰিব। তাকো অৰ্দ্ধেক পৰিমাণেহে।”

কাফ্কাৰ এই আত্ম আৱিষ্কাৰৰ পাছতো তেওঁ প্ৰতিটো কামৰ বাবে নিজকে বলপূৰ্বকভাৱে প্ৰণোদিত (প্ৰবোচিত?) কৰিছিল। দিনলিপি তেওঁ লিখিছিল, “কোনো কাম কৰিবলৈ নিজকে জোৰ নকৰিবা। বলপূৰ্বকভাৱে কৰিব লগা হ'লেও নিজকে জোৰ কৰা হ'ল বুলি ভাবি অসুখী নহ'বা। যদি কোনো কাম জোৰপূৰ্বক কৰিব লগাত নপৰে, নিজকে জোৰ কৰাৰ সম্ভাৱনাৰ কথাও মনলৈ নানিবা।”

বাগদানৰ বাবে ফেলিচৰ ঘৰৰ মানুহৰ সৈতে যোগাযোগ কৰাৰ সময়ত কাফ্কাই নিজৰ ওপৰত বলপ্ৰয়োগ কৰিব লগা যে হৈছিল, এই কথা সহজেই অনুমেয়।

তেওঁ ফেলিচলৈ লিখিছিল— “মই নিজক লৈ শাস্তি পোৱা নাই। মই সদায়েই কিবা নহয় কিবা নাছিলোঁ। যদি মই এবাৰৰ কাৰণেও কিবা এটা আছিলোঁ, I pay for it, by being nothing for months on end.”

কাফ্কাই নিজকে তুলনা কৰিছিল এটা চৰাইৰ সৈতে। চৰাইটো সজাৰ চাৰিওফালে ঘূৰি ফুৰিছে। সজাটো কিন্তু খালী। অদৃশ্য নহয়। “তুমি এগৰাকী নাৰী, এজন পুৰুষ বিচাৰা। ওলোম-খোলোম কেঁচু এটা তোমাক নালাগে।” এইবুলিও লিখিছিল ফেলিচলৈ।

কাফ্কাৰ মতে বিবাহ

বিবাহ সম্পৰ্কত কাফ্কাৰ উচ্চ ধাৰণাই আছিল। তেওঁ দিনলিপিত লিখিছিল : বিয়াৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কথাটো হ'ল ব্যক্তিগত সমিলমিল (personal harmony)। এনে এক সমিলমিল যাক ফাঁহিয়াই চাব নোৱাৰি, মাত্ৰ অনুভৱহে কৰিব পাৰি আৰু ইয়াৰ আৱশ্যক ব্যক্তিগত সন্নিধি (proximity)ৰ বাবে। পিছে নিজে বিয়া কৰোৱাৰ কথাত কাফ্কাৰ আছিল ঘোৰ সংশয়। বিয়া নকৰোৱাৰ সপক্ষে যুক্তিৰে তেওঁ লিখিছিল— চাৰিগৰাকী লেখক যাৰ সৈতে তেওঁৰ তেজৰ সম্পৰ্ক আছে (তেওঁলোকৰ প্ৰতিভা আৰু শক্তিৰ সৈতে তুলনা নকৰি), তেওঁলোকৰ এজনৰ বাহিৰে কোনেও বিয়া পতা নাছিল : অষ্ট্ৰিয়াৰ কবি-নাট্যকাৰ গ্ৰীলপাৰ্জাৰ, জাৰ্মান কবি হেনৰিখ ভন Kleist (যাৰ সমাধি ক্ষেত্ৰলৈ গৈ কাফ্কা গভীৰ ভাবত নিমগ্ন হৈছিল), ডষ্টয়েভস্কি আৰু ফ্লৰেয়াৰ। ইয়াৰ ভিতৰত একমাত্ৰ ডষ্টয়েভস্কিয়েহে বিয়া কৰাইছিল।

অথচ কাফ্কা সমাজ বিচ্ছিন্নও নাছিল। বন্ধু মহলত তেওঁ আছিল বেছ প্ৰিয়ভাজন। “দহজন বন্ধুৰ সৈতে একেলগে বহি ব্লেক কফী খাই থকাৰ দৃশ্যটো ভাবি মই সুখ অনুভৱ কৰোঁ। কাষতে মাংস সিদ্ধ কৰিছে আৰু (কাফ্কা আছিল নিৰামিষহাৰী) ডাঙৰ পাত্ৰ এটাৰপৰা বীয়েৰ নিঃসাৰণ কৰা হৈছে।” (ফেলিচলৈ লিখা চিঠি, ১৯১৩ চন, ২০-২১ জানুৱাৰী)

সেই বছৰৰ ১৫ জুনত কাফ্কাই বিবাহিত মানুহৰ সুবিধা আৰু অসুবিধা লৈ ফেলিচলৈ এইবুলি লিখিছিল— এতিয়া ফেলিচ, তুমি চিন্তা কৰা, বিয়া পতাৰ

পাছত আমি দুয়ো কি হেৰুৱাম! মই হেৰুৱাম মোৰ (বহুলাংশেই) ভয়ংকৰ নিঃসংগতা আৰু মই আন সকলোতকৈ ভালপোৱা তুমি হ'বা মোৰ প্ৰাপ্তি। আনহাতে, তুমি প্ৰায় সম্পূৰ্ণ সুখেৰে ইতিমধ্যে কটোৱা জীৱনটো হেৰুৱাবা। হেৰুৱাবা বাৰ্লিনক আৰু তুমি ভাল পোৱা অফিচ, তোমাৰ বান্ধৱীহঁতক। হেৰুৱাই পেলাবা জীৱনৰ সৰু সৰু সুখানুভূতি আৰু এজন সুঠাম, বঙীয়াল, স্বাস্থ্যৱান লোকক বৰকপে বৰণ কৰাৰ প্ৰত্যাশা! যাৰপৰা তুমি নিশ্চয় বাঞ্ছা কৰিবা সুশীল সুশ্ৰী সন্তান। তোমাৰ ক্ষতিৰ লেখ লৈ শেষ কৰিব নোৱাৰি— ইয়াৰ বিপৰীতে তুমি পাবা এটা ৰুগ্ন, দুৰ্বল, অসামাজিক, স্বল্পভাষী, বিমৰ্ষ, আড়ষ্ট, প্ৰায় অকৰ্মণ্য মানুহ, যাৰ সম্ভৱতঃ একমাত্ৰ গুণটো হ'ল সি তোমাক ভালপায়। কাফ্কাই তেওঁৰ দিনলিপিত লিখিছিল, "Without forebears, without marriage, without heirs, with fierce longing for forebears, marriage and heirs. They all of them stretch out hands to me: forebears, marriage and heirs, but too far away for me." আকৌ লিখিছিল— There is an artificial, miserable substitute for everything, for forebears, marriage and heirs. Feverishly you contrive these substitutes, and if the fever has not already destroyed you, the hopelessness of the substitutes will."

কাই বিয়া পাতিব, কিন্তু সন্তান নিবিচাৰে! কেতিয়াবা এনে স্থিতিও লৈছিল— “সন্তান জন্ম দি লালন কৰা প্ৰাপ্তবয়স্কসকলৰ একোটা অভিসন্ধি। মুক্ত অবাধ হাই-কিৰিলীৰপৰা আমি সিহঁতক ফুচুলাই আনি সুমুৱাই থওঁ ঠেক গণ্ডীত। সম্ভৱতঃ আমি বিশ্বাস কৰা মিথ্যা আৰু ফাকটিবোৰৰ মাজত।”

ফেলিচৰ বিৰুদ্ধে চোৰাংচোৱা

ফেলিচৰ সামাজিক পৰিচয় কি? কাফ্কাই ফেলিচৰ দেউতাকলৈ লিখা চিঠিখন হাছিল কৰি কাফ্কাৰ মাক জুলিয়াই এটা আচৰিত কাম কৰিলে। ফেলিচৰ বিষয়ে জানিবলৈ বাৰ্লিনৰ চোৰাংচোৱা লগালে। এই কথা জানিব পাৰি সহজ-সৰল ফেলিচে তাৎক্ষণিকভাৱে কাফ্কাৰ জনালে। উত্তৰত কাফ্কাই লিখিলে— “তোমাৰ কথা সঁচা। মায়ে মোক এইমাত্ৰ তথ্যবোৰ দিছে। বিস্তৰ তথ্য-পাতি, as

gruesome as it is intensely funny. ইয়াকে লৈ আমি এদিন হাঁহিব পাৰিম। মোৰ লগত আলোচনা নকৰাকৈয়েই তেওঁ এই কাম কৰিলে। পিছদিনা তেওঁ এই কথা স্বীকাৰো কৰিছিল। মই ইয়াক ছিৰিয়াছলী লোৱা নাছিলোঁ। ফেলিচেও ইয়াক হাঁহিমুখে গ্ৰহণ কৰিলে। কিন্তু যেতিয়া কাফ্কাৰ পিতৃ-মাতৃকুলে অনুৰূপ অনুসন্ধান তাইৰ পৰিয়ালৰ বিৰুদ্ধেও চলোৱা বুলি নিশ্চিতভাৱে জানিলে তাই বীতিমত ক্ষুদ্ৰ হ'ল। আৰম্ভ হ'ল কাফ্কা আৰু ফেলিচৰ মাজত অল্ল-মধুৰ সম্পৰ্ক!

মৰমী ড'ৰা : কাফ্কাৰ এগৰাকী প্ৰেয়সী

২৫

কাফ্কাই ফেলিচলৈ লিখা চিঠিবোৰত আমি এগৰাকী ছুইচ ছোৱালীৰ নাম একাধিক উল্লেখ পাওঁ। তাইক তেওঁ ভিয়েনাত লগ পাইছিল। মাথোঁ দহ দিনৰ বাবে। তাতেই প্ৰেমৰ গজালি এটা মেলিছিল। এই ছোৱালীজনীক লগ পোৱাৰ পাছৰেপৰা কাফ্কাৰ ধাৰণা হৈছিল যে তেওঁ প্ৰেমত পৰিব পাৰে। যেন তেওঁ নিজৰ সক্ষমতাৰহে পৰীক্ষা ল'লে আৰু তাত উত্তীৰ্ণ হ'ল। ফেলিচৰ পাছত তেওঁৰ জীৱনলৈ অহা তিনিগৰাকী গুৰুত্বপূৰ্ণ নাৰী হ'ল— Grete Bloch, Milena Jesenska আৰু সেই মৰমিয়াল ড'ৰাজনী! কোনে পাহৰিব পাৰে তাইক? প্ৰেম নিবেদনৰ মাধ্যম আছিল চিঠি।

কাফ্কাই ছুইচ ছোৱালীজনীৰ নাম উল্লেখ কৰিলেই ফেলিচৰ খং উঠিছিল। এদিন ই এনে পৰ্য্যায় পালেগৈ যে কাফ্কাই প্ৰতিজ্ঞা কৰিব লগা হ'ল, তেওঁ আৰু কোনোদিনেই তাইৰ নাম নলয়। কিবা কাৰণত তাইৰ কথা লিখিব লগা হ'লেও W বা GW বুলি লিখিছিল।

কাফ্কাই তেওঁৰ ডায়েৰীত লিখিছিল— “দুৱাৰ-ডলি অতিক্ৰম কৰাৰ পাছত অশুভ বুলি একো নাই। সকলো ভাল। এবাৰ সোমোৱাৰ পাছতে তুমি মুখ চম্ভালি ল'ব লাগিব।”

এদিন কাফ্কায়ে ‘দুৱাৰ-ডলি’ অতিক্ৰম কৰিলে। বিয়া পাতিবলৈ সংকল্প ল'লে।

১৯১৪ চনৰ ইষ্টাৰৰ সময়ত (১২/১৩ এপ্ৰিল) বাৰ্লিনত কাফ্কা আৰু ফেলিচৰ মাজত অনানুষ্ঠানিক বাগদান সম্পন্ন হয়।

এই খবৰটো জাননী আকাৰে প্ৰাগৰ এখন বাতৰি-কাকত 'Prager Tagblatt', ২৪ এপ্ৰিলৰ সংখ্যাত প্ৰকাশ পাইছিল এইদৰে : “কৰ্মচাৰীৰ দুৰ্ঘটনা বীমা প্ৰতিষ্ঠানৰ উপ-সচিব ডঃ ফ্ৰাঞ্জ কাফ্কাৰ সৈতে বাৰ্লিনৰ মিছ ফেলিচ বায়াৰৰ বাগদান হৈ যায়।” কিন্তু ইয়াক আনুষ্ঠানিক ৰূপ দিয়া হৈছিল ১২ জুলাইতহে। Whitsun-ত ফেলিচহঁতৰ ঘৰত।

১৬ এপ্ৰিলত ফেলিচলৈ লিখা চিঠি এখনত সেই দিনটোক কাফ্কাই 'great day' বুলি উল্লেখ কৰিছিল (A great day which is called reception in your part of the world)। ফেলিচৰ সৈতে কাফ্কাৰ বাগদান হ'ব বুলি বাতৰিও ওলাল। B T মানে Berliner Tageblatt-ৰ এই জাননীৰ কথা জনাই কাফ্কাই ফেলিচক জনালে যে এই বাতৰিটো তেওঁ দিয়া নাই। কিন্তু কাফ্কাৰ পৰিয়াল আৰু বন্ধু মহলত এই উপলক্ষৰ উদ্‌যাপন চলি থাকিল।

১৯১৩ চনৰ ১২ জুলাইত বাৰ্লিনৰ হুইটছনত অৱস্থিত ফেলিচ বায়াৰৰ ঘৰত তেওঁলোকৰ আনুষ্ঠানিক বাগদান হৈ যায়। প্ৰাগৰপৰা গৈ কাফ্কাৰ পিতৃ-মাতৃ আৰু ভনীয়েক আটলাই তাত ভাগ লৈছিল।

এই কথাত কোনো সন্দেহৰ অৱকাশ নাই যে কাফ্কাই ফেলিচক প্ৰাণাধিক ভাল পাইছিল। কিন্তু আচল প্ৰেমক পাছলৈ থৈ নহয়। কোৱা বাহুল্য যে তেওঁৰ প্ৰথম আৰু যথার্থ প্ৰেম আছিল সাহিত্য।

আনুষ্ঠানিক বাগদানৰ পাছত কাফ্কাৰ নিজকে হাত-ভৰি বন্ধা অপৰাধী যেন লাগিছিল। কাফ্কাই বন্ধনৰ পীড়া বাগদানৰ পিছদিনাই অনুভৱ কৰিলে। তেওঁ পুনঃ অনুভৱ কৰিলে তেওঁৰ নিশকতীয়া শৰীৰ বিয়াৰ বাবে নহয় আৰু অকৃতনিশ্চয়তা তেওঁৰ বিবাহৰ ঘাই প্ৰতিবন্ধক। বাগদানৰ পাছদিনাই বাৰ্লিনৰ হোটেলৰপৰাই কাফ্কাই পিতৃ-মাতৃলৈ চিঠি লিখিলে— “মই এতিয়া আপোনালোকক কিদৰে সম্বোধন কৰিম থিৰাং কৰিব পৰা নাই। মই আপোনালোকক দেখা কৰিবলৈ নাযাওঁ, অনাৱশ্যকভাৱে উভয়ৰে অশাস্তি হ'ব। আপোনালোকে কি ক'ব মই জানো। মই বোধহয় আজি আবেলি Lubeck-লৈ যাম। এটা সামান্য সান্ধুনা, সান্ধুনাও ঠিক নহয়। মই আপোনালোকৰ সৈতে বন্ধুত্বপূৰ্ণ সম্পৰ্ক অক্ষুণ্ণ ৰাখিম। সকলোৱে বিচৰা সত্বেও আমাৰ মিলন সম্ভৱ নহয় বুলি এতিয়া প্ৰতিগৰাকীয়ে উপলব্ধি কৰিছে। ফেলিচে মোক পতিয়ন নিয়াব

পৰাৰ দৰে নিশ্চয় আপোনালোককো এই প্ৰত্যয় নিয়াইছে। বিদায়। আপোনালোক মোৰ চৰ্তহীন শলাগৰ পাত্ৰ, বিশেষকৈ কালি পৰিস্থিতিটো চম্ভালি লোৱাৰ পাছত... মোক বেয়া নাপায় যেন।”

এই সময়তে (২০ জুলাই) কাফ্কাৰ মাকে ফেলিচৰ মাকলৈ লিখা চিঠিখন গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি বিবেচিত হ'ব পাৰে। বিশেষকৈ কাফ্কাৰ বুজি পাবলৈ এই চিঠিখন বৰ প্ৰয়োজনীয়। এয়া চিঠিখনৰ কিয়দংশ—

“মৰমৰ আন্না,

সিহঁতহালৰ মাজত কি ঘটিল মই বুজি পোৱা নাই। অবুজ সাঁথৰ যেন। মঙলবাৰে বাৰ্লিনৰপৰা ফ্ৰাঞ্জ লিখা চিঠি এখন পাই মই শিল পৰা কপৌ যেন হ'লোঁ। মই জানো ফ্ৰাঞ্জ তাৰ নিজা ধৰণে ফেলিচৰ প্ৰতি উৎসৰ্গিত। কিন্তু অন্য মানুহৰ দৰে তাৰ মৰম-স্নেহ বাহিৰত দেখুৱাই ফুৰা গুণটো নাই। মই দৃঢ়তাৰে ক'ব পাৰোঁ সি ফেলিচক প্ৰাণাধিক ভাল পায়। সি মোকো অতি নিবিড়ভাৱে ভাল পায়। কিন্তু মোকেই হওক, দেউতাকক বা ভনীয়েকেইজনীকে হওক কাকো সি মুকলিকৈ ভালপোৱা দেখুৱাই পোৱা নাই। সি ভাবিব পৰাকৈ বৰ দয়ালু। টকা-পইচা তাক বেছি নালাগে বাবে তাৰ দুখীয়াৰ সহকৰ্মীক বিলাই দিয়ে। (কাফ্কাই তেওঁৰ অফিচৰ কেৰাণী এজনক টকা ধাৰলৈ দি কোনোদিন উভতাই নিবিচাৰিলে।) সি কেৱল লেখা-মেলাতে আত্ম নিবেদন কৰালৈ চাই, সম্ভৱতঃ বিয়া কৰোৱাৰ বাবেই তাৰ জন্ম হোৱা নাই।”

মাকৰ অখণ্ড আগ্ৰহ আৰু একাধিক প্ৰচেষ্টা সত্বেও বাগদানৰ তিনি মাহ পাছতেই হ'ব লগা কাফ্কা-ফেলিচৰ বিয়াখন পৰিল। "The greatest human happiness" বিচাৰি ফুৰা বেচেষ্টা ফেলিচে নাজানিছিল বিয়া নপতাৰ সপক্ষে কাফ্কাৰ আছিল সবল যুক্তি। উল্লেখযোগ্য যে কাফ্কাৰ সৈতে মত-বিৰোধ আঁতৰ কৰি এটা সুষম সম্পৰ্ক গঢ় দিবলৈ ফেলিচে নিয়োগ কৰিছিল প্ৰাগতে থকা তাইৰ এগৰাকী বান্ধৱী গ্ৰেটে বহুক। গ্ৰেটেই মধ্যস্থতা কৰিলে ঠিকেই, লগতে কাফ্কাৰ লগত প্ৰেমৰ সম্পৰ্কও স্থাপন কৰিলে। গ্ৰেটেই কাফ্কাৰ নিজৰ দুখ-বেজাৰৰ কথা কোৱাত লাগিল। আৰু কাফ্কা? আনৰ দুখত বিগলিত প্ৰাণ। দুয়োৰে মাজতো চিঠিৰ আদান-প্ৰদান চলিল। তেনে এখন চিঠিত (১৯১৪ৰ ৬ জুন) কাফ্কাই গ্ৰেটেৰ আগত প্ৰকাশ কৰিছিল বিবাহ সম্পৰ্কত তেওঁৰ দ্বিধা সংশয়ৰ কথা : "I

really don't know, how I, being what I am, can bear the responsibility of marriage erected on the woman fortitude." ফেলিচৰ এমুখ সোণ খটোৱা দাঁতে তেওঁৰ মনত ভীতি সঞ্চাৰ কৰাৰ দৰে বিয়াৰ কথা ওলালেই কাফ্কা অসহজ হৈ পৰিছিল। সেই সময়ত মধ্যস্থতাকাৰীৰূপী প্ৰেমিকা গ্ৰেটেই কাফ্কাৰ সামান্যভাৱে হ'লেও আশ্বস্ত কৰিছিল এইবুলি : “তুমি নিশ্চিতভাৱে আৰু তিনি মাহ জীয়াই থাকিব পাৰিবা।” কাৰণ বিয়ালৈ তেতিয়া তিনি মাহ সময় আছিল। পাছত অৱশ্যে নিজৰ ভুল বুজি গ্ৰেটেই বান্ধৱী ফেলিচৰ প্ৰতি আনুগত্যশীল হৈ পৰিল।

কাফ্কাৰ অন্তিম আশ্ৰয়স্থলী, ডঃ হ'ফ্মেনৰ আৰোগ্য নিকেতন

২৬

অনুশোচনাত দগ্ধ হৈ গ্ৰেটেই ফেলিচৰ কাষ চাপিল। তেওঁ ইতিমধ্যে প্ৰাগ্ এৰি বাৰ্লিনত নিগাজিকৈ থাকিবলৈ ল'লে। আনহাতে, কাফ্কাই গ্ৰেটেলৈ নিয়মীয়াকৈ চিঠি লিখি থাকিল। ছেপ্টেম্বৰ মাহ যিমানেই ওচৰ চাপি আহিছে, সিমানেই বাঢ়িল কাফ্কাৰ উদ্ভিগ্নতা। যাক আমি "Hypochondriac" বা ভীতি বিকাৰ বুলি ক'ব পাৰোঁ। বিবাহ নকৰোৱাৰ সপক্ষে ফেলিচৰ আগত 'সবল' যুক্তি যুদ্ধ চলাই থাকিল। পৰিণতিত কাফ্কাৰ ন্যায়াধিকৰণ (tribunal)-ৰ মুখামুখি হ'বলৈ চমন জাৰি কৰা হ'ল। ন্যায়াধিকৰণ বহিব বাৰ্লিনৰ Askanische Hof হোটেলত, ১২ জুলাইত।

দ্য ট্ৰায়েল

১৯১৪ চনৰ আগষ্টৰ প্ৰথম সপ্তাহত 'দ্য ট্ৰায়েল' নামৰ অসম্পূৰ্ণ উপন্যাসখনৰ জৰিয়তে সূচনা হৈছিল কাফ্কাৰ বীতিৰ (Kafkaesque world) জগজীৱন। 'দ্য ট্ৰায়েল' কাফ্কাৰ বীতিৰ প্ৰথম স্ফূৰণ (manifestation)। ডঃ কাফ্কাই যিখন জগত ইয়াত উন্মোচন কৰিলে তাৰ সৈতে এজন অধিবক্তা হিচাপে তেওঁৰ সম্যক পৰিচয় আছিল। লগতে যুগপৎ অৱতাৰণা কৰিলে তেওঁৰ এটি প্ৰিয় বিষয়— 'পাৰিবাৰিক জীৱন'। দ্বিতীয় বিষয়টোতে আহিল কাফ্কা-ফেলিচ সম্পৰ্ক, বিশেষকৈ ওপৰত কৈ অহা ন্যায়াধিকৰণৰ প্ৰসংগ। বিয়া পতাৰ ভয়-ভীতি। বিবাহ চুক্তি ভংগ কৰি কাফ্কাই নিজেই এই ন্যায়াধিকৰণ অপৰিহাৰ্য কৰি তুলিলে। আনহাতে, নতুন প্ৰেয়সী গ্ৰেটেলৈ আকুল মৰমভৰা চিঠিবোৰ লিখি থাকিল। গ্ৰেটেৰ উত্তৰ পাওক-নাপাওক।

১৯১৪ চনৰ এক জুনত কাফ্কা-ফেলিচৰ আনুষ্ঠানিক বাগদান আৰু সেই বছৰে ছেপ্টেম্বৰ মাহত বিবাহ-দিন স্থিৰ; তাৰ ছসপ্তাহ পাছত ১২ জুলাইত বাৰ্লিনৰ Askanische hof হোটেলত বহা ন্যায়াধিকৰণ— এই সমুদায় বিষয়টো ‘দ্য ট্ৰায়েল’ উপন্যাসখনৰ অন্যতম দিশ।

ট্ৰায়েলৰ নায়ক য়োছেফ কে এজন বেংক কৰ্মী। তেওঁক ঘৰৰ শোৰাপাটীতে গ্ৰেপ্তাৰ কৰা হ’ল। গ্ৰেপ্তাৰৰ কাৰণ তেওঁক জনোৱা হোৱা নাই। আচৰিত কথা যে গ্ৰেপ্তাৰ কৰা সত্ত্বেও য়োছেফ কে অফিচ কৰি থাকিবলৈ দিয়া হৈছে। অন্য দিনাৰ দৰেই মুক্তভাৱে বিচৰণ কৰিবলৈ দিয়া হৈছে তেওঁক। বাৰ্লিনত আনুষ্ঠানিক বাগদান পৰ্বৰ (গ্ৰেপ্তাৰ?) পাছত কাফ্কাই মুকলিমূৰীয়াকৈ ঘূৰি ফুৰিব পাৰিছিল? ছিটিকাত লগা চৰাইৰ দশাই আছিল তেওঁৰ দশা : "The cage went in search of a bird." বাগদানৰ চাৰি মাহ পাছতে বিয়া (জুন মাহৰপৰা ছেপ্টেম্বৰ মাহৰ ভিতৰত) আৰু সেইখন বিয়া, যি তেওঁৰ ফালে অদৃশ্য হাতোৰা মেলি আছে : "there is an artificial, miserable substitute for everything, for forebears, marriage and heirs. Feverishly you contrive these substitutes, and if the fever has not already destroyed you, the hopelessness of the substitutes will."

বাগদান সম্পন্ন হোৱাৰ পাছত কাফ্কাই তেওঁৰ দিনলিপিত লিখিছিল : “এটা অপৰাধীৰ দৰে মোক হাতে-ভৰিয়ে বান্ধি পেলোৱা হ’ল। তেওঁলোকে মোক আচল শিকলি লগাই বান্ধি এচুকত পুলিচ পহৰাৰ মাজত পেলাই থোৱাৰ দৰেই লাগিছিল আৰু ইয়াতকৈও চৰম অৱস্থা একোৱেই হ’ব নোৱাৰে। আৰু

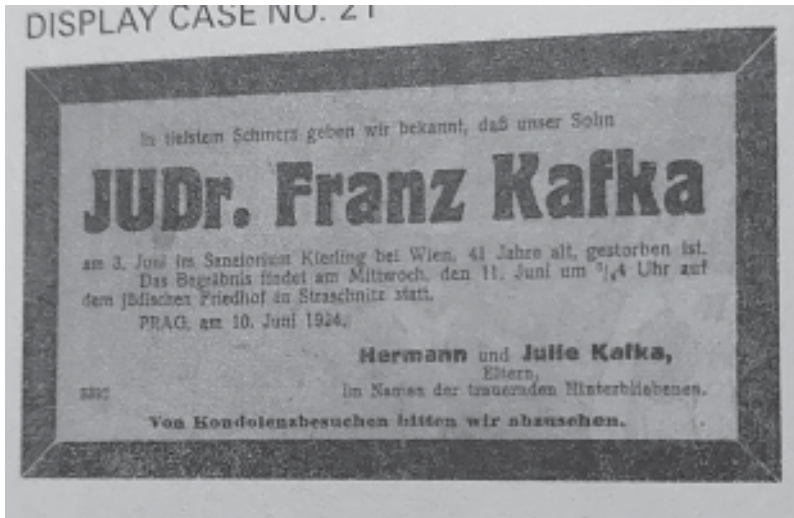
এইটোৱেই মোৰ বাগদান (engagement)। বাগদান পৰ্বত উপস্থিত দুই পক্ষ (Bauer and Kafka) আৰু গ্ৰেটেইৰ ভাতৃ কাফ্কাৰ বাবে যেন আছিল অপৰিচিত। কাৰণ তেওঁলোকে যি সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিলে, সি কাফ্কাৰ অনুকূলে নগ’ল। অনুৰূপভাৱে য়োছেফ কে গ্ৰেপ্তাৰ কৰাৰ সময়ত তাত উপস্থিতসকল আছিল কেৰ বাবে অচিন আৰু পৰিস্থিতি আছিল অজানা। ‘ট্ৰায়েল’ৰ প্ৰথম অধ্যায়ত কাফ্কা-ফেলিচ বাগদান কিচ্চৰ সমান্তৰালতা লক্ষ্য কৰা হয় বাৰ্লিনৰ হোটেলখনত দেখা পোৱা ন্যায়াধিকৰণৰ ছবিখনৰ মাজত। উপন্যাসখনৰ (অসম্পূৰ্ণ) শেষত আদালতৰ হুকুমত (execution) থকা “আপোনালোকে মোক বেয়া নাপাব” কথাৰ কাফ্কাই ফেলিচৰ পিতৃ-মাতৃলৈ লিখা চিঠিখনৰ এই শেষৰ বাক্যটো যেন লাগিল। ‘দ্য ট্ৰায়েল’ৰ ফাঁচিকাঠৰপৰা শূন্য অন্তিম আবেদনটো হ’ল— "Don't think badly of me."

বাল্টিক সাগৰ তীৰত দেহ-মন সতেজ কৰি প্ৰাগলৈ আহি ১৯১৪ চনৰ আগষ্টৰপৰা তিনি মাহ ধৰি প্ৰায় প্ৰতিদিনেই কাফ্কাই ‘দ্য ট্ৰায়েল’ ৰচনাত আত্মনিয়োগ কৰিছিল। একে সময়তে তেওঁ ‘এমেৰিকা’ৰ শেষ অধ্যায়ৰ লগতে অন্যান্য ৰচনাও লিখিবলৈ লৈছিল। লিখিছিল "Memoirs of the Kalda Railway"— এইখনো অসম্পূৰ্ণ হৈ ৰ’ল। যিদৰে পূৰ্ণতা নাপালে ফেলিচ আৰু তেওঁৰ প্ৰেমে। মাজতে দুই নাৰী ফেলিচ আৰু গ্ৰেটেইৰ সৈতে তেওঁৰ যোগাযোগ নোহোৱা নহয়, হৈছিল। যেনে— ১৯১৫ চনৰ ২৩ আৰু ২৪ জানুৱাৰীত। জাৰ্মানীৰ Bodenbach নামৰ এখন ঠাইত কাফ্কা আৰু ফেলিচে একেলগে ছটা দিন অৱসৰ কটাইছিল। এই মিলন কালত কাফ্কাই ফেলিচৰ আগত পঢ়ি শুনাইছিল অন্য লেখাৰ লগতে ‘দ্য ট্ৰায়েল’ৰ দুৰৱৰ্তীৰ কাহিনীটো— Before the law. কিন্তু এই ভ্ৰমণৰ পাছতো কাফ্কাই দিনলিপিত লিখি থ’লে এইদৰে— “মই জানো যে মই অকলশৰেই থাকিব লাগিব।” ইয়াৰ পাছত ২৩ আৰু ২৪ মে’ত ছুইজাৰলেণ্ডৰ হুইটছান হ’লীডে, পাছৰ বছৰ তিনি জুলাইৰপৰা দহ জুলাইলৈকে দুয়ো একেলগে মেৰীনবাডত কটাইছিল। তাতো কাফ্কাই ফেলিচক Blumfed, Elderly Bachelor পঢ়ি শুনাইছিল। সেই বছৰে দহ নৱেম্বৰত দুদিনৰ বাবে দুয়ো মিউনিখত একেলগে থাকে। আৰু কাফ্কাই ফেলিচৰ বাবে পাঠ কৰে In the Penal Colony নামৰ গল্পটো। ১৯১৭ চনৰ জুলাই মাহৰ প্ৰথম ভাগত কা আৰু ফেলিচৰ দ্বিতীয় বাৰ বাগদান সম্পন্ন হয় যদিও বৈবাহিক সম্পৰ্ক স্থাপন নহ’ল।

সেই বছৰে ২৫ ডিচেম্বৰত ফেলিচ প্ৰাগলৈ আহে আৰু দুয়ো তিনি দিনৰ বাবে শেষবাৰৰ বাবে মুখামুখি হয়। কাফ্কাৰ দিনলিপিৰ এইদৰে আছে তাৰ উল্লেখ—
"Saturday I shall see F. If she loves me, I don't deserve it. ...I have been very self satisfied of late and knew a variety of arguments by which to defend and assert myself against F."

প্ৰাগৰ কাফ্কা মিউজিয়ামৰপৰা আমি সংগ্ৰহ কৰা 'দ্য চিটী অব্ কা : *Franz Kafka and Prague* নামৰ কিতাপখনৰপৰা কাফ্কা আৰু ফেলিচৰ মিলনত এটা পুত্ৰ সন্তান জন্ম হোৱাৰ বিষয়ে 'এটা সম্ভাৱনা'ৰ কথা উল্লেখ আছে। এই সন্তানটিৰ কথা কাফ্কাই কোনোদিনেই গম নাপালে। দুৰ্ভাগ্য যে এই সন্তানটিৰ আয়ুস আছিল মাত্ৰ ছবছৰ। এই ধৰণৰ 'সম্ভাৱনা'ৰ ইংগিত আছিল গ্ৰেটেই লিখা চিঠিবোৰত, যাৰ একাংশ ধ্বংস কৰি পেলোৱা হৈছিল।

কাফ্কাৰ জীৱনলৈ ফেলিচৰ উপৰি আৰু কেইবাগৰাকী নাৰী আহিছিল— জুলী ৱহৰিজেক, সাংবাদিক মেলিনা জেছেনকা, ড'ৰা ডিয়ামন। এইসকলৰ ভিতৰত মৰমিয়াল ড'ৰাজনী কাফ্কাৰ এক আত্মিক শক্তি হৈ আমৃত্যু সংগী হৈ আছিল।

প্ৰাগৰ *Narodnilisty* আৰু *Prager Tagblatt* নামৰ কাকত দুখনত ১৯২৪ চনৰ ১১ জুন সংখ্যাত প্ৰকাশিত কাফ্কাৰ মৃত্যু জাননী (কাফ্কাৰ পিতৃ-মাতৃৰদ্বাৰা প্ৰকাশিত)

২৮

এটা সৰু বৃত্ত, তাত কাফ্কাৰ সমুদায় জীৱন জোৰে। বৃত্তটোৰ সিটো মূৰ তেওঁ দেখা পাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। এদিন নিতান্তই অপ্ৰত্যাশিতভাৱে। ১৯১৭ চনৰ আগষ্ট মাহ। তেতিয়া পুৱা পাঁচ বাজিছে। হঠাৎ কাফ্কাই কাহিবলৈ ধৰিলে। এবাৰ, দুবাৰ— একাধিকবাৰ। এনেয়ে দুৰ্বল শৰীৰ, তাতে লেঠাৰি নিছিগা কাহ! কাহি কাহি তেজ বঁতিয়ালে। তেওঁৰ ক্ষীণ বুকু উদি কৰি বিষণ্ণ মুখৰ দুই কোৱাৰিয়েদি নিৰ্গত হৈ থাকিল হোলোকা-হোলোকে কেঁচা কেঁচা তেজ আৰু তেজ! এক-দুই মিনিট নহয়, ছেদ-ভেদ নোহোৱাকৈ দহ মিনিট ধৰি। সেই ইটাৰ্বেল দহটা মিনিট!

পাছদিনা দুৰ্বল শৰীৰটো কঢ়িয়াই কোনো মতে তেওঁ ডাক্তৰখানালৈ গ'ল। ডাক্তৰে তেওঁক বিভিন্ন পৰীক্ষা কৰিলে। এক্স-ৰে কৰিলে। অন্তৰংগ বন্ধু মেক্স ব্ৰডৰ উপৰ্যুপৰি হেঁচাত কাফ্কা এজন বিশেষজ্ঞ চিকিৎসকৰ পৰামৰ্শ বিচাৰি গ'ল। এইগৰাকী চিকিৎসকে নিশ্চিত কৰিলে কাফ্কা এতিয়া যক্ষ্মা (টি বি) ৰোগী। দুয়োটা হাঁওফাঁওতে টি বিয়ে বাহ সাজিছে। প্ৰথম অৱস্থাত তেওঁৰ বিশ্বাস হোৱা নাছিল।

এই অৱস্থাত ভগ্ন মন লৈ তেওঁ ফেলিচলৈ বহুত দিন একো লিখা নাছিল। ফেলিচৰ অনুযোগৰ উত্তৰ দি তেওঁ লিখিলে— "Here is the reason for my silence; two days after my last letter... I had a haemorrhage of lung. Fairly severe; for ten minutes or more it gushed out of my throat. I thought it would never stop..."

একেখন চিঠিতে তেওঁ লিখিছিল— "নিভুতে; মই বিশ্বাস নকৰোঁ এই

বিধ টি বি অন্ততঃ প্রাথমিক টি বি নহয়, বৰং ই মোৰ দেউলীয়া অৱস্থাৰ পৰিচায়ক। মোৰ হাঁওফাঁওৰপৰা বক্তৃষ্ণৰণ হোৱা নাই। মোৰ কোনো প্ৰতিদ্বন্দ্বীৰ এয়া নিৰ্ণায়ক আঘাতস্বৰূপ।”

নিজৰ শৰীৰিক অৱস্থা লৈ কাফ্কাৰ এটা সংশয় দীৰ্ঘদিন ধৰি আছিলেই। বিশেষকৈ, তেওঁৰ নিদ্ৰাহীনতা আৰু মূৰৰ বিষ চিৰলগৰীয়া। দীঘল চিঠিখনত কাফ্কাই আৰু লিখিছিল— যিকি নহওক, মই ইয়াক (টি বি) গ্ৰহণ কৰিব লাগিব। বক্তৃপ্ৰৱাহে মোৰ মূৰৰ বিষবোৰ যেন উটুৱাই নিলে।

“মৰমৰ বেচেৰী ফেলিচ; এয়াই তোমালৈ মোৰ শেষ কথা। মোৰ চিঠি লিখা পৰ্বইয়াতেই সামৰণি পৰিল। এইখন ছুৰীয়ে কেৱল সন্মুখৰ ভাগকে নাকাটে; ঘূৰি আহিও ঘাইল কৰে।” আৰু লিখিছিল : “মই আৰু ভাল নহওঁ। এইটো চিকিৎসাৰে ভাল কৰিব পৰা টি বি নহয়। ই এপাট অস্ত্ৰ। মই জীয়াই থকালৈকে ইয়াৰ সৰ্বাধিক প্ৰয়োজন আছে আৰু দুয়োটা একেলগে (কা আৰু টি বি) জীয়াই থাকিব নোৱৰে।”

টি বি বেমাৰটোৱে; যাক কাফ্কাই "the god of suffocating" বুলি নিজৰ দিনলিপিৰত লিখি থৈ গৈছে, যি তেওঁক চৰম কষ্ট দিছিল। নামনি অষ্ট্ৰিয়াৰ Kierling নামৰ এটা আৰোগ্য নিকেতনত (Sanatorium) তেওঁক ৰখা হৈছিল। তত্ত্বৰধায়ক চিকিৎসকগৰাকী আছিল ডঃ হ'ফমেন। তেওঁক আলপৈছান ধৰিছিল বৰ মৰমলগা ছোৱালী, প্ৰেয়সী ড'ৰা আৰু এজন হাঙ্গাৰিয়ান বন্ধু Robert Klopstock-এ। কি কঠিন আছিল এই অন্তিম যুজ্জ! কাফ্কাই কথা ক'ব নোৱাৰে। কিবা ক'ব লগা হ'লে কাগজত লিখি দিয়ে। তেওঁৰ পানীৰ পিয়াহ লাগিছে। অথচ তেওঁক পানী খাবলৈ দিয়া হোৱা নাই। তেওঁ কাগজত লিখি দিয়ে— ভীষণ পিয়াহ। এমুখ পানী খাবলৈ দিয়া! "A great mouthful of water... Good mineral water." মৰিবলৈ ওলোৱাজনৰ মুখতো দিয়া নাই পানী! যিদৰে লাইলাক গছ — "drinks when dying, still continues to drink."

কাই শেষ নিশ্বাস এৰিলে। বয়স আছিল মাত্ৰ ৪২। টাওবাদ আছিল কাৰ প্ৰিয়। কি নিখুঁত শূন্যতা! এই শূন্যতাই সত্য! “Deep down I am Chinese and I am going home.” কা নতুন ঘৰলৈ গৈ থকা দেখিলোঁ।

রাজীব বহুরা
কাফ্কা কথা

Price ₹ : 150.00